

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**VYUŽITÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT ROMSKÝCH DĚTÍ A
MLÁDEŽE JAKO PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH
JEVŮ V SASM - DDM ČB**

Bakalářská práce

3. 5. 2011

Autor: Monika Wernerová
Vedoucí práce: Mgr. Alena Kajanová, Ph.D.

Abstrakt

Název práce: Využití volnočasových aktivit romských dětí a mládeže jako prevence sociálně patologických jevů v SaSM - DDM ČB

Tato bakalářská práce, jejímž tématem je využití volnočasových aktivit v rámci Salesiánského střediska v Českých Budějovicích (přesněji jeho odloučeného pracoviště Kontaktního centra Maják) jako prostředku prevence rizikového chování, se zabývá problematikou rizikového chování u cílové skupiny romských dětí a mládeže a jeho prevencí.

Teoretická část bakalářské práce seznamuje s teoretickými východisky pedagogiky volného času a sociální pedagogikou. Dále je zde také okrajově popsána problematika romské menšiny (např. nízká vzdělanost Romů, která výrazně ovlivňuje výskyt rizikového chování), poslání a preventivní principy Salesiánského střediska v ČB a vybrané oblasti rizikového chování a jejich možná prevence.

Cílem práce byla identifikace potenciálu využití volnočasových aktivit jako jedné z možností prevence rizikového chování u romských dětí v rámci SaSM - DDM ČB.

V praktické části bakalářské práce je použita kvalitativní strategie výzkumu, která byla realizována pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Výzkum se uskutečnil v prostředí odloučeného pracoviště Salesiánského střediska v ČB - Kontaktního centra Maják. V průběhu výzkumu bylo osloveno třináct respondentů ve věku 7 až 13 let.

Na základě výsledků získaných v průběhu vlastního výzkumu lze říci, že preventivní aktivity, které probíhají v rámci volnočasových aktivit Střediska, jsou z velké části zaměřeny spíše obecně na problematiku rizikového chování nežli na konkrétní případy rizikového chování vyskytujícího se u dané skupiny romských dětí a mládeže. Naprostou většinu aktivit realizuje organizace prostřednictvím svých zaměstnanců.

Preventivní programy připravené pro cílovou skupinu probíhaly především formou přednášek a využití alternativních metod je zde zcela opomenuto, ačkoli je v povědomí zaměstnanců organizace jako nutné.

Ze získaných výsledků vlastního výzkumu lze tedy vyvodit následující hypotézy:

H1: Preventivní programy Střediska mají obecné zaměření.

H2: Středisko má povědomí o rizikovém chování svých klientů, ale preventivní aktivity nejsou cíleně připravovány jako reflexe tohoto chování.

H3: Jsou upřednostňovány preventivní aktivity připravené v rámci Střediska nad aktivitami na zakázku ze strany nezávislých osob/organizací.

H4: Alternativní metody v rámci preventivních aktivit nejsou upřednostňovány

Abstract

Thesis title: The use of free time activities for gypsy children and teenagers as a prevention against social pathological phenomena in SaSM - DDM ČB

The thesis topic, is the use of free time activities within the framework of the Salesian centre in České Budějovice (specifically its detached work-place, the contact centre Maják) as a preventative method against unruly behaviour, it pursues the problems of unruly behaviour in the target group of gypsy children and teenagers and its prevention.

The theory part of the thesis introduces the theoretical outcomes of free time pedagogy and social pedagogy. Furthermore the thesis includes a brief description of the problematics of the gypsy minority population (for example the low education standard of gypsies, which has a great effect on the appearance of unruly behaviour), vocation and preventative principals of the Salesian centre in České Budějovice.

The aim of the work, was to identify the potential of using free time activities as one of the possibilities for preventing unruly behaviour of gypsy children within the framework of the SaSM - DDM ČB.

The practical part of the thesis uses qualitative strategic research, which was carried out with the help of a semi-structured discussion. The research was carried out in the detached workplace of the Salesian centre in České Budějovice – The contact centre Maják. During the research, thirteen respondents, within the ages of 7-13, had been addressed.

On the basis of the findings received from the research, it is possible to say, that preventative activities, which take place during the free time activities of the Centre, are in a greater part aimed at a general problematics of unruly behaviour rather than particular cases of unruly behaviour which appear with particular group of gypsy children and teenagers. Majority of the activities are being realised through the employees of the centre.

Preventative programmes prepared for a target group took place mainly in the form of lectures and utilising of alternative methods has been completely forgotten, even though the employees of the organisation are aware of its necessity.

From the results obtained from my own research it is possible to deduce the following hypothesis:

H1: Preventative programmes of the centre are general.

H2: The centre is aware of the risky behaviour of its clients, but their preventative activities are not directly prepared with this condition of the behaviour.

H3: Preference is given to the preventative activities prepared within the framework of the centre over activities that have been requested from independent individuals/organisations.

H4: Alternative methods within the framework of the preventative activities are not preferred.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Využití volnočasových aktivit romských dětí a mládeže jako prevence sociálně patologických jevů v SASM - DDM ČB vypracovala samostatně a použila jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....
Monika Wernerová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Aleně Kajanové, Ph.D. za vstřícnou spolupráci a poskytnutí cenných rad i podnětů při vypracování mé bakalářské práce. Poděkování dále také patří mé rodině, která mi byla během studia velkou oporou.

Obsah

Úvod.....	10
1. Současný stav.....	12
1.1 Pedagogika volného času.....	12
1.1.1 Pedagogika volného času v pojetí vědy o volném čase.....	13
1.1.2 Volný čas.....	14
1.1.3 Děti, mládež a volný čas.....	15
1.1.4 Pedagogika volného času a nestátní neziskové organizace (NNO).....	15
1.1.4.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM).....	16
1.1.5 Metoda animace jako nejčastěji využívaná metoda pedagogiky volného času.....	16
1.2 Sociální pedagogika, některé její vybrané metody a jejich uplatnění v praxi	17
1.2.1 Metoda rozhovoru.....	18
1.2.2 Metoda organizování (pedagogizace prostředí).....	18
1.2.3 Metoda práce se skupinou.....	19
1.2.4 Metoda animace.....	20
1.2.5 Sociálně výchovná činnost v terénu.....	20
1.3 Sociální exkluze a romská menšina.....	21
1.3.1 Sociální exkluze a nízká vzdělanost Romů.....	23
1.3.2 Romské děti a mládež.....	24
1.3.3 Romové a rodina – psychosociální hledisko.....	24
1.3.3.1 Specifika romského dětství a výchova v rodině.....	25
1.3.4 Vzdělávání Romů.....	26
1.3.4.1 Programy doučování určené romským dětem.....	27
1.4 Rizikové chování a některé jeho vybrané typy.....	28
1.4.1 Příčiny vzniku rizikového chování.....	29
1.4.2 Vymezení základních pojmů spojených s prevencí rizikového chování	30
1.5 Salesiánské středisko České Budějovice (SaSM - DDM ČB).....	34
1.5.1 Romské děti a mládež a Salesiáni dona Boska v Českých Budějovicích	34
1.5.2 Romská sekce.....	35

1.5.3	Otevřené kluby.....	36
1.5.4	Tematické programy	36
1.5.5	Nepravidelná činnost, jednorázové aktivity a aktivity určené pro rodiče s dětmi.....	37
2.	Cíl práce a výzkumné otázky.....	39
2.1	Cíl výzkumu.....	39
2.2	Výzkumné otázky	39
3.	Použitá metodika.....	40
3.1	Charakteristika cílového souboru	42
4.	Výsledky a jejich interpretace.....	43
4.1	Problematika rizikového chování	44
4.2	Prevence.....	51
5.	Diskuze	55
5.1	Návrh programu.....	61
6.	Závěr	63
7.	Seznam použitých zdrojů.....	65
8.	Klíčová slova	71
9.	Přílohy.....	72

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila na základě mého téměř dvouletého dobrovolnického působení v Salesiánském středisku v Českých Budějovicích.

Myslím si, že právě toto mé působení ve zmiňované organizaci a zapojení se do volnočasových aktivit určených zejména romským dětem a mládeži, mi nabízí velmi dobrou možnost k získání náhledu na problematiku zaměřenou na rizikové chování a jeho prevenci u cílové skupiny především v rámci nestátních neziskových organizací (přesněji v rámci jedné z organizací - Salesiánském středisku v Českých Budějovicích).

V rámci mého působení dobrovolníka ve výše uvedené organizaci jsem pracovala především v odloučeném pracovišti Salesiánského střediska - Kontaktním centru Maják, kde jsem se, v rámci programů zde nabízených, zapojila do doučování romských dětí, do volnočasových aktivit nabízených dětem přímo na sídlišti Máj a do tematických programů, které byly vždy zaměřeny na určité téma. Mimo této pravidelné činnosti jsem také měla možnost zúčastnit se několika jednorázových aktivit (den dětí, romský den,.....).

V teoretické části mé bakalářské práce nastiňuji současnou problematiku rizikového chování vyskytujícího se u romských dětí a mládeže, zpracovávám principy Střediska, na jejichž základě jsou preventivní programy poskytovány. Ve své práci se zabývám průběhem prevence a způsobem zpracování preventivních aktivit v rámci Střediska.

V problematice prevence rizikového chování jsem se zaměřila na aktuálnost preventivních programů, jejich úspěšnost a na to, zda je možné prostřednictvím volnočasových aktivit poskytovaných Střediskem pozitivně ovlivnit budoucí vývoj klientů Střediska ve vztahu k rizikovému chování.

Okrajově se v práci také zabývám prevencí probíhající na školách - zda se děti setkávají s prevencí častěji v rámci školy nebo Střediska a jakým způsobem je prevence probíhající na školách pojata.

Na základě výsledků získaných v průběhu výzkumu, je v závěru práce jako jedna z možností řešení, navržen konkrétní preventivní program zaměřený na problematiku

hracích automatů, kterou podle výsledků získaných ve vlastním výzkumu, lze považovat také u cílové skupiny za aktuální. Program je pak možné využít právě při přípravě preventivních aktivit ať už v rámci škol nebo nestátních neziskových organizací, které se věnují práci s cílovou skupinou romských dětí a mládeže.

1. Současný stav

1.1 Pedagogika volného času

Při přípravě a realizaci volnočasových programů se zaměřením na prevenci rizikového chování lze vycházet z teorie, metodiky a praxe pedagogiky volného času, která je někdy nazývána též výchovou mimo vyučování. Pro výchovu mimo vyučování jsou charakteristické zejména tyto znaky - je uskutečňována mimo povinné vyučování, je realizována ve volném čase dětí, není bezprostředně ovlivněna rodinou a probíhá v institucích, které jsou zaměřeny na volnočasové aktivity.¹

Dle pedagogického slovníku lze pedagogiku volného času definovat jako: „*Pedagogickou disciplínu zaměřenou na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých.*“²

Užší náhled na pedagogiku volného času nabízí definice dle Pávkové: „*Pedagogika volného času se zabývá pojetím a cíly, obsahem a způsoby výchovného zhodnocování volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky.*“³

Nedílnou součástí praxe pedagogiky volného času je také pedagogické zhodnocování volného času. Jde o jakousi „reflexi“ v pedagogice volného času. V rámci hodnocení jsou hodnoceny zařízení, jejich prostory a prostředí, kde volnočasové aktivity probíhají. Při přípravě a realizaci volnočasových programů je také nutné brát v potaz, kdo se aktivit účastní a jaká je cílová skupina, pro kterou jsou aktivity určené.

¹ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

² PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vydání. Praha : Portál s.r.o., 2001. 161-162 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

³ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

Na základě hodnocení pak dochází k rozvíjení dalších metod a obsahu činnosti se zaměřením na volný čas.⁴

Význam pedagogiky volného času vzrůstá právě dnes, kdy neustále narůstá doba určená pro volný čas a s tím bývá často spojen výskyt nežádoucích forem chování (agrese, kriminalita, zneužívání návykových látek atd.). Výskyt nežádoucích jevů ve volném čase dětí a mládeže je často výsledkem nudy, která plyne z velkého množství volného času a děti často nevědí, jakými aktivitami je možno si volný čas vyplnit.⁵

S pedagogikou volného času a s kvalitním využitím volného času velmi úzce souvisí i výchova pro volný čas. Výchovu pro volný čas lze definovat jako „*rozvíjení schopnosti žáků oceňovat volný čas jako hodnotu, využívat ho smysluplně a racionálně pro svůj rozvoj, plánovat a vybírat si vhodné činnosti.*“⁶ Výchova pro volný čas je pak nejčastěji realizována v rámci školní výuky ale i v mimoškolních činnostech - nestátní neziskové organizace (NNO). Také práci s romskými dětmi a mládeží se věnují právě NNO - např. Salesiáni Dona Bosca, kteří uplatňují specifický pedagogický systém.^{7,8}

1.1.1 Pedagogika volného času v pojetí vědy o volném čase

Věda o volném čase a pedagogika volného času nám dle Pávkové přináší „*ucelené poznání systému aktivit a institucí volného času. Věda o volném čase tedy zkoumá vznik volného času, rozvoj jeho rozsahu a funkcí i podmíněnost společenským kontextem. Řeší*

⁴ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

⁵ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

⁶ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vydání. Praha : Portál s.r.o., 2001. 278 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

^{7,8} KAJANOVÁ, Alena ; URBAN, David. *Situation of Roma Minority in Czech, Poland and Slovakia*. Wroclav, 2009. Use of Salesian principles in Roma children and youth pedagogy, s. 145 - 152. ISBN 978-83-928354-1-7.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

*jeho pronikání mezi mladou populaci, pro kterou je významnou podmínkou jejího současného života i perspektivou úspěšného rozvoje.*⁹

1.1.2 Volný čas

Volný čas je „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů.“¹⁰ Volný čas je tedy doba, která nám zbývá v rámci dne po uplynutí a splnění všech našich povinností (škola, práce, péče o rodinu a domácnost, zajištění fyzických potřeb). Do náplně volného času lze tedy zahrnout odpočinek, rekreaci, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání a další.¹¹

Volný čas lze vymezit i z hlediska negativního nebo pozitivního vymezení. V negativním pojetí lze volný čas charakterizovat jako čas „zbývající po splnění rozmanitých povinností.“¹² V pozitivním chápání lze volný čas vymezit jako „čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnosti, tedy čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů.“¹³

Dle mého názoru je právě problematika naplnění volného času u romských dětí a mládeže v dnešní době často velmi problematická a bývá často spojena s rizikovým chováním této skupiny dětí.¹⁴

⁹ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹⁰ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vydání. Praha : Portál s.r.o., 2001. 274 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

¹¹ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹² HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav ; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. Praha : Portál, 2008. s 66. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹³ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav ; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. Praha : Portál, 2008. s. 66. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹⁴ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

1.1.3 Děti, mládež a volný čas

Volný čas dětí a mládeže je v porovnání s volným časem dospělých odlišný a má svá určitá specifika. Volný čas dětí se liší především v oblasti samostatnosti a závislosti na druhých, rozsahem a obsahem jednotlivých činností. Důležitá je také složka pedagogického ovlivňování. Obsah volného času také odpovídá věkovým a individuálním charakteristikám dětí (psychická i fyzická vyspělost, rodinné zázemí a širší okolí - škola, zařízení pro výchovu ve volném čase atd.).¹⁵

V souvislosti s teorií volného času dětí a mládeže se lze setkat s několika základními pojmy. Mezi tyto pojmy, které jsou nedílnou součástí teorie, lze zařadit výchovu pro volný čas, výchovu ve volném čase a výchovu mimo vyučování.¹⁶

Principem výchovy pro volný čas je právě její zaměření v oblasti pedagogiky volného času. Základem je utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností a motivace vedoucí ke kvalitnímu využití volného času.¹⁷

1.1.4 Pedagogika volného času a nestátní neziskové organizace (NNO)

NNO jsou jedním s dalších subjektů, které pracují s dětmi a mládeží a kde je volnočasová pedagogika realizována. NNO doplňují především výchovně-vzdělávací činnost škol a vytvářejí pestrou nabídku aktivit pro aktivní využití volného času dětmi a mládeží. K náplni činností NNO patří právě často prevence rizikového chování.¹⁸

¹⁵ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹⁶ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹⁷ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 65-83. ISBN 978-80-7367-473-1.

¹⁸ HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 149-153. ISBN 978-80-7367-473-1.

1.1.4.1 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

NZDM pracují převážně se skupinami neorganizovaných dětí a mládeže (dětí v obtížných životních situacích, s nízkou sociální a životní úrovní, s potížemi ve škole a další) a náplň jejich činnosti je především sociálního charakteru.

Mezi základní formy služeb, které NZDM nabízejí, patří:

1. Volný vstup do zařízení
2. Volnočasové aktivity
3. Sociální služby
4. Aktivity a činnosti zaměřené na prevenci^{19,20}

1.1.5 Metoda animace jako nejčastěji využívaná metoda pedagogiky volného času

Metoda animace je jednou z metod, která je v dnešní pedagogice volného času velmi hojně využívána. Metodu animace dle pedagogického slovníku definovat tedy jako: „*výchovnou metodu užívanou při práci s dětmi a dospívajícími v pedagogice volného času. Je založená hlavně na nedirektivních metodách povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní cesty životem a schopnostmi realizovat svou svobodu a autonomii.*“²¹

S metodou animace se lze setkat při přípravě a realizaci velkého množství dalších aktivit. Tato metoda také velmi dobře poslouží k podpoře a rozvoji seberealizace především v rámci sportu a v rámci rekreačních a volnočasových činností.²²

^{19,20} HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. s. 149-153. ISBN 978-80-7367-473-1.

Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=50>.

²¹ PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník* .6.vydání. Praha : Portál s.r.o., 2001. 17 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

²² KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 181-182 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

Účastníkům je předkládáno nepřeborné množství přiměřených zajímavých možností seberealizace. Metoda klade především důraz na dobrovolnost a možnost volby. Je vytvořen dostatečný prostor pro vlastní iniciativu vychovávaného.²³

Na animátora (vychovatele) jsou kladeny vysoké nároky v tom smyslu, že musí umět dobře zvážit individuální možnosti účastníků.²⁴

1.2 Sociální pedagogika, některé její vybrané metody a jejich uplatnění v praxi

Při uplatňování výchovných metod a při jejich přípravě a realizaci se lze často nechat inspirovat také metodami sociální pedagogiky a využít jejich poznatků. Sociální pedagogiku lze definovat jako pedagogickou disciplínu, která se „zabývá působením veškerého sociálního prostředí na člověka, v užším smyslu je to disciplína orientovaná na pedagogické ovlivňování sociálně problémových jedinců.“²⁵ I v sociální pedagogice dle Krause lze výchovné metody vnímat jako: „určitý konkrétní postup, jímž chceme realizovat konkrétní výchovný záměr a v daném směru ovlivnit osobnost vychovávaného.“²⁶ Při vlastní realizaci výchovných metod je důležité vycházet z klasických výchovných metod, jakými mohou být „vysvětlování, přesvědčování, metoda souhlasu a nesouhlasu, příklady, odměny a tresty, cvičení apod.“²⁷

²³ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 181-182 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

²⁴ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 181-182 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

²⁵ ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. 1. Praha : Vysoká škola chemicko-technologická v Praze , 2005. 209 s. ISBN 80-7080-573-0.

²⁶ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

²⁷ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

1.2.1 Metoda rozhovoru

Metoda rozhovoru je zařazena mezi tzv. metody aktivizační. Samotný rozhovor nám může někdy velmi dobře posloužit jako základ pro realizaci dalších výchovných metod. K těmto metodám mohou patřit např. „*mediace, animace, inscenační a skupinová činnost*.“²⁸ Rozhovor nám může posloužit hned k několika účelům např. jako účel „*diagnostický, výchovný, poradenský, terapeutický*.“²⁹

Rozhovor lze tedy definovat jako „*dorozumívání dvou či více osob, sdělování poznatků a sdílení pocitů zúčastněných*.“³⁰ Hlavním cílem rozhovoru by pak mělo být vzájemné pochopení komunikujících, jejich podpora a možnost vzájemné zpětné vazby. V průběhu rozhovoru je doporučeno používat otevřených otázek, které poskytují vychovávanému větší okruh možnosti vyjádřit se.³¹

1.2.2 Metoda organizování (pedagogizace prostředí)

Pedagogizovat dle Krause znamená „*využít prostředí jako výchovného prostředku*.“³² Vychovávající se zde určitým způsobem snaží o změnu prostředí a tím poskytuje vychovávanému dostatek podnětných podmínek ve výchově. Při využití této metody je ovšem nutné počítat s velkými nároky na vychovatele např. na jeho aktivitu, kreativitu a vynalézavost.³³

²⁸ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

²⁹ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³⁰ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³¹ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³² KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³³ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173-191 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

Metoda pedagogizace bývá často principem např. naučných stezek. V pedagogizaci lze využít i samotné úpravy prostor, kde jednotlivé aktivity probíhají. Již samo příjemné a estetické prostředí dokáže pozitivně ovlivnit osobnost vychovávaného.³⁴

1.2.3 Metoda práce se skupinou

„Podstatou tohoto postupu je využití skupinového mínění (tlaku) na jednotlivé členy skupiny, případně na skupinu jako celek.“³⁵ Hlavním cílem vychovávajícího je v této metodě využití mínění dané skupiny, jejich názorů a postojů jako výchovného prostředku. Názory a postoje skupiny bývají velmi často ovlivňovány názorovými vůdci, s nimiž se vychovatel často může dostat do konfliktu a negativně tak ovlivnit celou skupinu. Míra úspěšnosti této metody tedy spočívá v dobrém navázání vztahu s vůdčími osobnostmi skupiny a jejich vzájemné komunikaci. Dále je velmi důležitá znalost skupiny samotné a znalost vztahů uvnitř skupiny. Poznatky o vztazích ve skupině lze velmi snadno získat např. s využitím metody sociometrie.³⁶

Úspěšnost metody lze dle Krause hodnotit z pohledu několika kritérií.:

- „• *Jak se daří usměrňovat hlavní osobnosti ve skupině*
- *Jak se daří ovlivňovat subkulturu v dané skupině – respektování norem*
- *Jak úspěšné je prosazování morální normy chování ve skupině*
- *Do jaké míry zná pedagog životní styly členů skupiny*
- *Jaké jsou motivy práce a chování členů skupiny*“³⁷

³⁴ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³⁵ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 173 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³⁶ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 176-177 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³⁷ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 176-177 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

1.2.4 Metoda animace

Metoda animace je využívána především při realizaci volnočasových aktivit jak v rámci sociální pedagogiky, tak i v pedagogice volného času (kap. 1.2 - kde je podrobněji zpracován princip této metody).

1.2.5 Sociálně výchovná činnost v terénu

Sociálně výchovná činnost v terénu se zaměřuje na určité cílové skupiny, na které působí v jejich přirozeném prostředí. „*Cílovou skupinou jsou nejčastěji děti a mladiství žijící rizikovým způsobem života.*“³⁸ Do této skupiny lze tedy zařadit jedince ohrožené rizikovým chováním (drogy, prostituce, děti ulice,...). Poskytnutí sociálně pedagogické pomoci a podpory je vždy značně individuální dle zaměření na danou skupinu.³⁹

Podle Krause je hlavním cílem sociálně výchovné činnosti „*naučit mladé lidi převzít osobní zodpovědnost za vlastní jednání a podpora osobnostního rozvoje jedince.*“⁴⁰ Jedinec by se měl vlivem výchovného působení naučit řešit konflikty bez agrese a nenásilným způsobem. Měl by se naučit řešit náročné životní situace přijatelným způsobem bez únikové strategie (alkohol, drogy,...). K naplnění cílů sociálně výchovné činnosti může dobře posloužit poskytnutí možnosti uvolnit nahromaděnou energii a efektivní využití volného času.⁴¹

Na základě výše uvedeného lze tedy dle Krause uvést, že „*Sociální výchova se zaměřuje na to, aby v klientech podporovala rozvoj osobních schopností, jež prospívají klientovi i celé společnosti.*“⁴²

³⁸ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

³⁹ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184-190 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴⁰ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184s. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴¹ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184-190 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴² KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184s. ISBN 978-80-7367-383-3.

V samotné práci s romským etnikem se pak v sociálně výchovné činnosti jedná především o snahu vytvoření kvalitních vztahů, o motivaci ke vzdělání a osobnostní rozvoj. To vše by mělo usnadnit a napomoci jedincům k zapojení se do společenského života.⁴³

Při práci s romským etnikem bývá nejčastěji využívána terénní sociálně výchovná činnost. Sociálně výchovná činnost může být provozována přímo na ulici či lokalitě s určitými problémy či znevýhodněním (streetwork). Při práci na ulici je využíváno mapování vlastního terénu, kde je sociálně výchovná činnost uskutečňována (monitoring). V rámci této aktivity může být dále prováděna depistáž - vyhledávání rizikových skupin či mládeže. Na předcházející aktivity lze navázat např. krizovou intervencí. Krizovou intervencí poskytují např. střediska volného času, nízkoprahová zařízení,...

1.3 Sociální exkluze a romská menšina

„Sociální vyloučení lze definovat jako nerovnost v participaci na životě společnosti, která je výsledkem nedostatku příležitostí k této participaci.“⁴⁵ V souvislosti se sociálním vyloučením mluvíme tedy o „procesu, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.“⁴⁶ Ze samotného sociálního vyloučení pak vyplývá neschopnost spolupodílet se na životě společnosti, což vede k izolaci a odtržení

⁴³ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184-190 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴⁴ KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 184-190 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴⁵ NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 30-35 s. ISBN 80-7178-741-8.

⁴⁶ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

od společnosti. Výsledkem tohoto stavu je ztráta sociálního místa v dané společnosti.^{47,48}

V celé řadě publikací zabývajících se tématem sociálního vyloučení Romů se lze dočíst, že Romové od samého počátku nebyli považováni za rovnocenné příslušníky českého národa a vždy žili na okraji společnosti. Otázka sociální exkluze Romů je tedy i v dnešní postmoderní době velmi aktuálním tématem a Romové jsou stále i přes veškeré snahy např. státu a neziskových organizací stále vystaveni vysokému riziku sociálního vyloučení.⁴⁹

Sociální vyloučení Romů je dáno jejich velmi úzkou vazbou na samotnou rodinu a jen velmi malými snahami a pokusy o vytvoření národního nebo státního útvaru. Je tedy spojeno s jejich velmi malým národním povědomím. Neméně důležitým faktorem sociálního vyloučení Romů jsou i historické události (vyvraždění Romů v koncentračních táborech, násilné přesídlování, zákaz kočování,...).⁵⁰

Sociální vyloučení z jedné oblasti života pak často vede i k vyloučení v oblastech dalších a každé sociální vyloučení tak tedy je vzájemně provázáno.

Sociální vyloučení se nejčastěji projevuje v oblastech:

- „ • *omezení přístupu na trhu práce*
- *chudoba a nízký příjem*
- *nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě*
- *bydlení a život v kontextu lokality*

^{47,48} NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 15-35 s. ISBN 80-7178-741-8.

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:
<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

⁴⁹ NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 15-35 s. ISBN 80-7178-741-8.

⁵⁰ NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 15-35 s. ISBN 80-7178-741-8.

- vyloučení ze služeb“⁵¹

1.3.1 Sociální exkluze a nízká vzdělanost Romů

Nízká vzdělanost romských dětí a mládež je velmi úzce vázána na vysokou míru nezaměstnanosti Romů a jejich diskriminaci na trhu práce, která je ovlivněna právě jejich nízkou vzdělaností.⁵²

V současné době má stále téměř většina dospělých z romské populace jen základní vzdělání, které má často nedokončené. Velká část dětí je stále přerazována a vyučována na školách speciálních či ve speciálních třídách. Mnoho organizací především neziskových se dnes snaží směřovat romské děti a mládež k dosažení kvalitního vzdělání (doučování romských dětí v NNO).⁵³

Důležitou roli v nízké vzdělanosti romských dětí a mládeže dále hraje také jejich malá školní připravenost a neznalost českého jazyka. V romských rodinách také chybí podpora dětí ze strany rodičů, kteří často vzdělání svých dětí nepřikládají velký význam a často dětem nevytvoří vhodné podmínky pro domácí přípravu. V romské komunitě se také lze často setkat s tím, že rodiče své děti mnohdy neposílají do školy. Školní úspěšnost romských dětí je tedy z velké části negativně ovlivněna sociokulturním prostředím ve kterém děti vyrůstají.^{54,55}

⁵¹ NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 33 s. ISBN 80-7178-741-8.

⁵² *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:
<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

⁵³ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:
<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

^{54,55} *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:
<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

V současné době se tedy ČR snaží o co možná nejúspěšnější integraci romské minority do většinové populace a její bezkonfliktní fungování a soužití s většinovou populací. Samotný plán integrace vychází z Koncepce romské integrace, která byla ČR schválena v roce 2001. Hlavní význam koncepce je tedy ve snaze o odstranění právě zmíněného sociálního vyloučení a diskriminace Romů.⁵⁶

1.3.2 Romské děti a mládež

Romské děti a romská mládež jsou jednou z rizikových skupin, které jsou v současné postmoderní době vystavované vyššímu riziku výskytu rizikového chování. Mezi rizikové oblasti, kde jsou děti nejvíce ohroženy, patří požívání návykových látek a nízká úroveň vzdělání, která ovlivní jejich další vývoj a zapojení se do společnosti. Jako další rizikový faktor lze vnímat vysoké riziko drobných krádeží, které mohou v pozdější době přerůst v závažnější kriminální činnost.⁵⁷

1.3.3 Romové a rodina – psychosociální hledisko

Romská rodina je dnes stále od pojetí rodiny majoritní populace chápána odlišně. Romská rodina má pro Romy svá specifika a určité odlišnosti, která jsou pro většinu lidí z majoritní populace někdy těžko pochopitelná. Odlišnost romské rodiny spočívá především v samotném vnímání struktury rodiny, v odlišném hodnotovém žebříčku a ve

BRNTOVÁ-ČEPIČKOVÁ, Ivana ; WEDLICOVÁ, Iva . *Edukace v kontextu sociální exkluze*. 1. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2008. s 64-93. ISBN 978-80-7414-083-9.

⁵⁶ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

⁵⁷ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvmě o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-100 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

vnímání funkcí, které má rodina plnit. Charakteristické je také pro romskou rodinu vnímání sociálních rolí.⁵⁸

Romská rodina je postavena u Romů na jednom z předních míst jejich životních hodnot. Charakteristická je její velká soudržnost, hluboké interpersonální vztahy a jejich pevné vazby. Vysokou hodnotou romské rodiny je též úcta a respekt k výše postaveným členům rodiny.⁵⁹

Nemalé potíže v současné společnosti také romské rodině přináší její velmi hluboká a hluboce zakořeněná fixace na rodinu. Právě tato fixace je často jedním z problémů výskytu rizikového chování.⁶⁰

1.3.3.1 Specifika romského dětství a výchova v rodině

Děti pro romské rodiče v mnoha rodinách znamenají příliš mnoho a bývají považovány za jedno z požehnání pro romskou rodinu. Jak tedy uvádějí některé odborné prameny či výzkumy „romští rodiče své děti milují nadevše a jsou ochotni pro ně udělat první poslední.“⁶¹

Právě tato vazba na děti a jejich význam pro rodinu významně ovlivňuje postavení ženy v rodině. V romské rodině by měla žena být především dobrou manželkou a matkou a měla by být plně oddána svému muži. Na manželce dále závisí veškeré fungování rodiny a její vedení.⁶²

⁵⁸ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-100 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁵⁹ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-100 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶⁰ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-100 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶¹ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 101 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶² KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 101 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

Výchova a péče o děti náleží matce dětí a je výhradně ženskou záležitostí. Opakovaným mateřstvím si žena může zvyšovat prestiž v romské komunitě, neboť právě mateřství má u Romů vysokou hodnotu.⁶³

Co se týká vlastní výchovy dětí v romské rodině, bývá asi největší pozornost věnována nejmenším dětem, které bývají středem veškerého dění. S péčí o další děti často matce pomáhají jejich starší sourozenci (nejčastěji dívky). Na starší děti někdy bývají kladeny poměrně vysoké nároky a jsou na ně přenášeny povinnosti dospělých. Právě toto přenášení povinností dospělých bývá jeden z faktorů školní neúspěšnosti u dětí. U dívek bývá častou překážkou v dalším vzdělávání jejich brzké těhotenství.⁶⁴

Role mužů z pohledu výchovy dětí a péče o rodinu je spíše pasivní ale v současné době se toto postavení mužů v romské komunitě začíná měnit a začínají být také zapojováni do péče o domácnost a do výchovy dětí. Výsadou mužů v romské rodině je rozhodování ohledně počtu dětí v rodině a manželka je v jejich rozhodnutí respektuje.⁶⁵

1.3.4 Vzdělávání Romů

Právě nedokončené základní vzdělání je jednou z příčin, které negativně ovlivňují další vzdělávání Romů a získání odborné kvalifikace, která vede k jejich vysoké nezaměstnanosti.⁶⁶

Pro zlepšení vzdělávání je tedy zapotřebí učinit několik základních kroků:

„• *projekty zvyšující šanci dětí vstoupit a udržet se na běžné ZŠ*

⁶³ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 101 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶⁴ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-108 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶⁵ KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 87-108 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

⁶⁶ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

- *projekty zajišťující asistenci žákům vykazujícím problémy během docházky na ZŠ s cílem zajistit, že minimálně ZŠ ukončí*
- *motivační programy*
- *projekty zaměřené na práci se žáky na 2. stupni ZŠ, resp. zaměřené na přechod těchto žáků na SŠ a dokončení studia*⁶⁷

1.3.4.1 Programy doučování určené romským dětem

Programy doučování určené romským dětem mohou být zřizovány jednak na školách samotných ale mnohem častěji jsou dětem poskytovány v rámci nestátních neziskových organizací.

Výhodami poskytování doučování v NNO je možnost většího individuálního přístupu k žákovi oproti škole. Pro kvalitní poskytování tohoto typu vzdělávání je zapotřebí dobrá komunikace školy a NNO. Velkou výhodou může dále být setkávání se dětí s dalšími dětmi. Děti si pak mohou často při doučování navzájem pomoci. Setkávání se pestré skupinky dětí může někdy mít i motivační charakter. Doučovací programy mohou být doplněny aktivitami volnočasového charakteru se zaměřením např. na volbu povolání, další motivace ke vzdělávání atd. Mezi největší potíže spojené s poskytováním doučování v rámci NNO patří především nepravidelná docházka dětí na doučování.^{68,69}

⁶⁷ *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

^{68,69} *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.

Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Individuální doučování [online]. 2009 [cit. 2011-03-23]. Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=922>.

1.4 Rizikové chování a některé jeho vybrané typy

Pod pojmem rizikové chování rozumíme „*jakékoli cílené jednání nebo aktivitu jednotlivce, jehož následkem může být zranění, smrt, trvalé postižení nebo jiné snížení kvality života riskujícího nebo dalších lidí, stejně jako narušení vztahů, psychiky, nebo i ekonomické a hmotné škody.*“⁷⁰ Za rizikové chování, které se může u dětí a mladistvých nejčastěji vyskytovat lze dle „Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních“ považovat např. „*záškoláctví, šikanu, rasismus, xenofobii, vandalismus, kriminalitu, delikvenci, užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky).*“⁷¹

Právě z Metodického pokynu k primární prevenci jsem vycházela při volbě pojmů vztahujících se k rizikovému chování při sestavování otázek uplatněných v průběhu rozhovorů. V rámci dotazování jsem pak vypustila některé pojmy, jako jsou např. rasismus, xenofobii, extremismus a virtuální drogy. Dle mého jsou tyto rizikové jevy charakteristické a více rizikové pro skupiny starších dětí (žáci 2. stupně základní školy, střední školy). Vymezení těchto pojmů se mi zdá také pro cílovou skupinu příliš obtížné a obecné.⁷²

Rizikové chování jsou tedy aktivity cíleně prováděné jedincem buď jako jednotlivcem nebo ve skupině s dalšími účastníky. Neuvážené činy a rizikové jednání dětí a mladistvých má pak často závažné následky vedoucí k poškození zdraví (úrazy, otravy, otřesy mozku, poruchy příjmu potravy a další.), k závažným psychickým potížím a následkům (úzkost, deprese, ztráta životního smyslu, k narušení mravního vývoje atd.), k psycho-sociálním následkům (osamělost, vyloučení z vrstevnické

⁷⁰ *Uraz není náhoda* [online]. 2010 [cit. 2011-03-25]. Rizikové chování dětí a mladistvých . Dostupné z WWW: <http://www.urazneninahoda.cz/dokumenty/unn_brozura_rizikove_chovani.pdf>.

⁷¹ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 1 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁷² *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

skupiny, zhoršení školního prospěchu atd.) a k ekonomickým a hmotným následkům. Nelze opominout závažný dopad sociálně-právních a trestně-právních následků (pobyt v diagnostickém ústavu, nařízení ústavní výchovy, výslechy a vyšetřování,...).⁷³

Samotným výskytem rizikového chování jsou pak ohroženy především určité skupiny lidí - tzv. „rizikové skupiny“. Jako rizikovou skupinu lze tedy označit „skupinu (dle věku, zájmů, státní příslušnosti, ...), která je negativním sociálním nebo zdravotním jevem ohrožena více než zbytek populace.“⁷⁴ K výskytu rizikového chování, které je především individuálního charakteru mohou vést různé příčiny např. psychické potíže, potíže v učení, dysfunkční primární rodina či odlišné sociokulturní prostředí. Vždy je třeba mít na paměti, že výše uvedené typy rizikového chování se většinou nevyskytují samostatně, ale dochází k jejich vzájemnému propojení a jsou vzájemně provázané (např. užívání drog a návykových látek je často spojeno s kriminální činností, krádežemi či prostitucí). Tuto provázanost rizikového chování je zapotřebí brát v potaz právě při prevenci rizikového chování, která by tak měla být vždy komplexní a neměla by se zaměřovat jen na jeden daný jev.^{75,76}

1.4.1 Příčiny vzniku rizikového chování

Za hlavní příčiny rizikového chování u dětí a mladistvých lze často považovat vědomé rozhodnutí k rizikovému chování, které zahrnuje např. zkoušení návykových látek či držení drastických diet. Jednou z příčin výskytu nežádoucího a rizikového chování také bývá nedobrovolné zapojení do rizikových aktivit pod vlivem skupiny např. vrstevníků. „Oběť“ se pak často stává např. účastníkem šikany či krádeží, začíná

⁷³ *Uraz není náhoda* [online]. 2010 [cit. 2011-03-25]. Rizikové chování dětí a mladistvých . Dostupné z WWW: <http://www.urazneninahoda.cz/dokumenty/unn_brozura_rizikove_chovani.pdf>.

⁷⁴ *Informační portál o ilegálních a legálních drogách* [online]. 23.4.2003, 13.12.2010 [cit. 2011-03-25]. Drogy-info.cz. Dostupné z WWW: <http://www.drogyinfo.cz/index.php/info/glosar_pojmu/r/rizikove_chovani_rizikove_uzivani_risk_behavior_risk_use>.

^{75,76} *Uraz není náhoda* [online]. 2010 [cit. 2011-03-25]. Rizikové chování dětí a mladistvých . Dostupné z WWW: <http://www.urazneninahoda.cz/dokumenty/unn_brozura_rizikove_chovani.pdf>.

MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence : Možné příčiny, struktura, programy, prevence kriminality mládeže. 2. .* Praha : Portál s.r.o, 2003. s 133-142. ISBN 80-7178-771.

experimentovat s návykovými látkami. Velkou roli v dopadu rizikového chování na děti a mládež také hraje časté podcenění rizikové situace, které může vést např. k závažným úrazům, kyberšikaně, otravám a další.⁷⁷

1.4.2 Vymezení základních pojmů spojených s prevencí rizikového chování

Tato podkapitola seznamuje se základními pojmy z oblasti prevence rizikového chování. V kapitole je dále popsán princip a charakteristika Minimálního preventivního programu, který je nedílnou součástí při tvorbě preventivních programů.

- **Primární prevence rizikového chování**

Hlavním cílem primární prevence zaměřené na rizikové chování by měla být dle MŠMT „*výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a zachování integrity osobnosti.*“⁷⁸ Primární prevence je tedy cíleně a efektivně směřována k pokusu snížit výskyt rizikového chování.⁷⁹

- **Nespecifická primární prevence**

Mezi nespecifickou primární prevencí lze zahrnout „*aktivitu zaměřené na podporu zdravého životního stylu, osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času (zájmové, sportovní a volnočasové aktivity).*“⁸⁰ Volnočasové aktivity by měly být zaměřeny především na dodržování

⁷⁷ *Uraz není náhoda* [online]. 2010 [cit. 2011-03-25]. Rizikové chování dětí a mladistvých . Dostupné z WWW: <http://www.urazneninahoda.cz/dokumenty/unn_brozura_rizikove_chovani.pdf>.

⁷⁸ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁷⁹ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸⁰ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW:

určitých společenských norem, zdravý vývoj jedince a jeho odpovědnosti sama za sebe.

Aktivity nespecifické prevence jsou tedy všeobecného rázu a zaměřují se na veškeré rizikové jevy.⁸¹

- ***Specifická primární prevence***

Jde již o aktivity, které jsou konkrétně zaměřeny na výskyt daného rizikového chování. Do specifické primární prevence lze zařadit:

1. Všeobecnou prevenci:

Všeobecná prevence je zaměřena na celkovou populaci

2. Selektivní prevenci:

Selektivní prevence se zaměřuje na žáky, u kterých lze v budoucnu předpokládat zvýšené riziko výskytu rizikového chování.⁸²

- ***Indikovaná prevence***

Indikovaná prevence je určena jednotlivcům nebo skupinám, u nichž již byl zaznamenán výskyt rizikových faktorů nebo je zde riziko neúměrně vysoké (např. problematické vztahy v rodině, ve škole s vrstevníky).⁸³

<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸¹ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸² *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸³ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

- ***Efektivní primární prevence***

Efektivní primární prevence jsou pestré, komplexní a interaktivní programy, které jsou orientovány zejména na zvyšování odolnosti žáků vůči sociálnímu tlaku, zkvalitnění vzájemné komunikace, přiměřené řešení a zvládání konfliktů, odmítání nabízených návykových látek, zvládání stresu a stresových situací atd. Efektivní prevence by tedy měla vést k pozitivnímu výsledku v ovlivňování výskytu rizikového chování.⁸⁴

- ***Neúčinná primární prevence***

Mezi aktivity patřící do neúčinné primární prevence lze např. zařadit zastrašování, pouhé předávání informací, odmítání a nerespektování diskuze na zadané téma, promítání filmů atd.

Prostřednictvím neúčinné primární prevence lze výskyt rizikového chování ovlivnit jen velmi málo. Metody neúčinné primární prevence by tedy měly sloužit pouze jako doplňkové k aktivitám výše uvedeným aktivitám.⁸⁵

- ***Minimální preventivní program (MPP)***

„Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem školy, který je zaměřený zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností.“⁸⁶ MPP je tedy „základní strategií prevence sociálně patologických jevů školy nebo školského

⁸⁴ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2 , Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸⁵ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2, Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁸⁶ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2, Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

zařízení.“⁸⁷ Cílem minimálního preventivního programu je především vlastní aktivita žáků se zaměřením na rizikové chování. Důraz je také kladen na pestrost aktivit zaměřených na prevenci rizikového chování. Do přípravy a realizace MMP by měl být zapojen celý pedagogický sbor či pracovníci školských zařízení a důležitá je také spolupráce se zákonnými zástupci žáků. MMP bývá zpracován vždy na jeden školní rok školním metodikem prevence. Školní metodik prevence koordinuje tvorbu MPP a dohlíží na jeho realizaci. Při tvorbě MPP může školní metodik prevence požádat o pomoc metodika prevence z pedagogicko psychologické poradny. Tvorba a realizace MMP je kontrolována Českou školní inspekcí. MMP je v průběhu školního roku vyhodnocován a písemné zpracování vyhodnocení je součástí výroční zprávy škol.⁸⁸

Při vytváření MPP je zapotřebí brát v potaz specifika daného regionu a školy či školského zařízení. MPP vychází vždy z aktuální situace školy, která je ovlivněna předcházejícími hodnoceními zaměřenými na výskyt a rizika rizikového chování.^{89,90}

Pro přípravu a realizaci MPP může škola nebo školské zařízení využít dotačního programu podporovaného ze strany MŠMT - „*Programy na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.*“⁹¹

⁸⁷ *Pedagogicko psychologická poradna Brno : Minimální preventivní program* [online]. 2010 [cit. 2010-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.poradenskecentrum.cz/mpp.php>>.

⁸⁸ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2, Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

^{89,90} *Pedagogicko psychologická poradna Brno : Minimální preventivní program* [online]. 2010 [cit. 2010-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.poradenskecentrum.cz/mpp.php>>.

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních [online]. 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 2, 3, 5, Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

⁹¹ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. 2007 [cit. 2010-11-14]. Článek 5, Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

1.5 Salesiánské středisko České Budějovice (SaSM - DDM ČB)

Salesiánské středisko ČB je školskou právnickou osobou, jejímž zřizovatelem je Salesiánská provincie Praha, se sídlem Kobyliské nám. 1000/1, 182 00 Praha 8, která Středisko zřídila jako církevní organizaci. Středisko funguje již od roku 1995 především jako poskytovatel sociálních služeb, které jsou určeny pro neorganizované, sociálně znevýhodněné nebo romské skupiny dětí ve věku od 6 do 26 let. Vedle poskytování sociálních služeb jsou další náplní Střediska volnočasové aktivity a preventivní programy připravované pro již zmiňovanou skupinu dětí a mládeže. Hlavním cílem sociální práce a poskytovaných aktivit je pak správný celostní rozvoj dětí a jejich co možná nejvyšší začlenění do majoritní populace. Aktivity, které jsou postavené především na principu nízkoprahovosti a jejich náplň je pak klientům poskytována prostřednictvím pravidelné i nepravidelné výchovné, vzdělávací a zájmové činnosti či sportovních a nepravidelných jednorázových aktivit. Nedílnou součástí je i individuální práce s klienty a pomoc jejich rodinám. Dle mého názoru, jsou právě tyto činnosti střediska v dnešní době vedoucí k neustále se zvyšujícímu výskytu kriminality a rizikového chování velmi důležité a myslím si, že by bylo dobré podporovat vznik a rozvoj takovýchto dalších středisek.^{92,93}

1.5.1 Romské děti a mládež a Salesiáni dona Boska v Českých Budějovicích

Salesiáni dona Boska jsou jednou s dalších NNO, jejíž práce je zaměřena na práci s dětmi a mládeží ze sociálně slabých a ohrožených skupin (především romské děti a mládež). Prevence rizikového chování často probíhá v rámci volnočasových aktivit

^{92,93} Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <<http://www.sasmcb.cz/>>.

URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena . Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích : Salesiánské středisko mládeže v Českých Budějovicích. *Kontakt*. 2008, 10., 2. , s. 317-321. ISSN 1212-4117.

nabízených střediskem, které jsou založeny na principu nízkoprahovosti. Důraz je také kladen na terénní sociální práci.^{94,95}

1.5.2 Romská sekce

Romská sekce je právě jednou z aktivit, kterou Středisko vedle svých početných aktivit nabízí. Její hlavní cílovou skupinou jsou romské děti mládež ve věku 6 až 26 let. Romská sekce je pak rozdělena do tří základních okruhů. Mezi tyto okruhy patří doučování romských, romská oratoř a romský klub.⁹⁶

Doučování je pak nabízeno především dětem 1. stupně základní školy a probíhá dvakrát týdně. Děti si v rámci doučování mohou plnit své domácí úkoly a často je jim individuálně vysvětlena právě probíraná školní látka, s níž mají děti potíže. Hlavní cíl doučování je tedy např. pomoci dětem rozšířit si jejich slovní zásobu v českém jazyce a prohloubit matematických dovedností.⁹⁷

Romská oratoř a romský klub fungují též dvakrát v týdnu a dětem nabízí pestrou škálu aktivit (sportovní činnosti, výtvarné dílny, počítačová učebna a další), s nimiž si mohou vyplnit a zpříjemnit svůj volný čas.^{98,99}

V rámci romské sekce jsou také jednou za čas pořádány víkendové akce (např. výlety) a prázdninové pobyty.¹⁰⁰

^{94,95} Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=50>.

URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena. Salesiánský výchovný systém jako metoda práce s romskou mládeží. *Sociální práce/Sociální práce*. 2008, 3. , s. 94-99.

⁹⁶ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=50>.

⁹⁷ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=922>.

^{98,99} Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=915>.

URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena . Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích : Romská sekce. *Kontakt*. 2008, 10., 2. , s. 317-321. ISSN 1212-4117.

Nedílnou součástí také tvoří terénní sociální práce. Její náplň je pak zaměřena nejenom na vlastní práci s dětmi ale i na práci s romskou komunitou a na rodiče dětí a jejich rodinu.¹⁰¹

1.5.3 Otevřené kluby

Organizované kluby jsou určeny především neorganizovaným nebo sociálně znevýhodněným romským dětem a mládeži. Věková hranice klientů se pohybuje od 6 do 26 let. Hlavním principem a cílem klubů je nízkoprahovost, individuální přístup ke klientům a zapojení klientů do samotných aktivit. V rámci otevřených klubů pak na středisku funguje Klub oráč, který je určen především mládeži ve věku od 13 do 26 let a Romská oratoř, která je určená dětem od 6 do 13 let.¹⁰²

1.5.4 Tematické programy

Tematické programy jsou určeny především romským dětem a mládeži a jsou uskutečňovány v rámci Romské oratoře.¹⁰³

Náplň jednotlivých programů pak po určitou dobu (jeden až dva měsíce) vždy tvoří určité téma (zvířata, peníze, první pomoc, sociální vyloučení a další), které je dětem předneseno nenásilnou a zábavou formou. Děti mohou téma zpracovávat pomocí různých výtvarných technik, jsou jim zprostředkovány „přednášky“ na dané téma,

¹⁰⁰ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=66>.

¹⁰¹ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=873>.

¹⁰² Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=50 a http://www.sasmcb.cz/?page_id=2786>.

¹⁰³ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=50 a http://www.sasmcb.cz/?page_id=2786>.

s vychovatelem při různých příležitostech na dané téma diskutují, mohou si vyzkoušet i praktické ukázky (např. při první pomoci).¹⁰⁴

Hlavním cílem tedy je dětem danou problematiku co možná nejvíce přiblížit. Náplň programů by také měla mít částečně právě preventivní charakter ve vztahu k rizikovému chování.¹⁰⁵

1.5.5 Nepravidelná činnost, jednorázové aktivity a aktivity určené pro rodiče s dětmi

K těmto činnostem lze například zařadit pořádání zahradních slavností v rámci oslav (Romského dne, Dne dětí a další.). Dětem jsou dále umožněny víkendové a prázdninové aktivity v rekreačním zařízení Střediska (např. zimní lyžování). Pro rodiče s dětmi jsou pořádány různé jednodenní výlety (návštěva zoo, romského muzea v Brně apod.).¹⁰⁶

Myslím si, že tyto aktivity nemají význam jen pro děti samotné, ale jsou prospěšné i jejich rodičům, neboť dle mého názoru mají rodiče jedinečnou možnost k navázání kontaktu s pracovníky střediska. Prostřednictvím navázání kontaktu s pracovníky tak mají rodiče možnost získat větší a bližší důvěru k zařízení a jeho pracovníkům, se kterými přicházejí jejich děti do kontaktu v rámci aktivit nabízených střediskem.¹⁰⁷

V rámci poskytování volnočasových a dalších aktivit jsou různým cílovým skupinám klientů Střediska poskytovány další početné druhy aktivit (např. poměrně bohatá nabídka zájmových kroužků – sportovní, výtvarné a hudební). Já se ale

¹⁰⁴ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=50 a http://www.sasmcb.cz/?page_id=2786>.

¹⁰⁵ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=50 a http://www.sasmcb.cz/?page_id=2786>.

¹⁰⁶ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=66>.

¹⁰⁷ Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=66>.

vzhledem k zaměření své práce zabývám blíže pouze programy určenými cílové skupině romských dětí a mládeži a z tohoto důvodu zde kapitolu zabývající se dalšími aktivitami Střediska nebudu blíže rozebírat.¹⁰⁸

¹⁰⁸ *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=54>.

2. Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl výzkumu

Cíl výzkumu byl zaměřen na orientaci romských dětí převážně mladšího školního věku v oblasti rizikového chování, jejich teoretické znalosti dané problematiky, zkušenosti s rizikovým chováním u cílové skupiny a využití preventivních programů zaměřených na rizikové chování v rámci volnočasových aktivit Střediska a školy.

2.2 Výzkumné otázky

Vzhledem ke kvalitativní strategii výzkumu a s ohledem na jeho cíl jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

V1: Na jaké rizikové chování jsou zaměřeny popisované preventivní programy?

V2: Reflektuje náplň programů aktuální problematiku rizikového chování u romských dětí a mládeže?

V3: Jaké alternativní metody edukace jsou v popisovaných programech využívány?

3. Použitá metodika

Pro svoji bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní strategii výzkumu a sběr dat probíhal metodou dotazování, technikou polostrukturovaného rozhovoru.

Pro kvalitativní výzkum lze využít širokou škálu přístupů, metod a technik (např. rozhovor, pozorování, analýza dokumentů), jejichž cílem je zkoumání určitých jevů a jejich podrobná analýza. Právě využití široké škály metod je velkou výhodou této strategie výzkumu, avšak o to vyšší nároky jsou kladeny na osobu provádějící výzkum.^{1,2,3}

Dle Švaříčka lze tedy kvalitativní výzkum definovat jako: „*Proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Závěrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“⁴ Jedním z hlavních znaků kvalitativního výzkumu je pak dle Slovníku pedagogické metodologie „*jeho objektivita a měly by být voleny takové metody, které zaručí jeho opakovatelnost a verifikovatelnost.*“⁵

Jak jsem již uvedla výše, k vlastnímu sběru dat byla využita metoda rozhovoru, která je jednou z nejčastějších metod v kvalitativním výzkumu. Jak uvádí Švaříček, rozhovor lze chápat jako: „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu*

^{1,2,3} SKUTIL, Martin, et al. *Základy pedagogicko - psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha : Portál s.r.o., 2011. kvalitativní výzkum, s. 69-71. ISBN 978-80-7367-778-7.

HOLLOWAY, Immy ; WHEELER, Stephanie. *Quality research in Nursing*. 2. . Oxford : Blackwell Publishing, 2002. s 3-25. ISBN 0-632-05284-8.

Qualitative Methods [online]. 2006 [cit. 2011-04-20]. Research Methods Knowledge Base. Dostupné z WWW: <<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualmeth.php>>.

⁴ ŠVAŘÍČEK, Roman ; ŠEĐOVÁ, Klára . *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál s.r.o., 2007. Definice kvalitativního přístupu, s. 17. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁵ MAŇÁK, Josef; ŠVEC, Štefan; ŠVEC, Vlastimil, et al. *Slovník pedagogické metodologie*. 1. vydání. Brno : Paido, 2005. 56-57 s. ISBN 80-7315-102-2.

*zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*⁶ Rozhovor nám následně poměrně dobře umožňuje „zachycení výpovědí a slov v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu.“⁷ V rámci výzkumu jsem snažila pracovat s polostrukturovaným rozhovorem. Za polostrukturovaný rozhovor pak lze považovat takový rozhovor, kdy je respondentům k jednotlivým otázkám nabízeno i několik alternativ odpovědí a respondenti musí následně své výpovědi vysvětlit či zdůvodnit.^{8,9}

Rozhovor s cílovou skupinou respondentů probíhal anonymně v rámci Kontaktního centra Maják (odloučené pracoviště Salesiánského střediska České Budějovice). Otázky výzkumu kromě prvních dvou otázek, které byly otázkami identifikačními (cílem těchto otázek bylo zjištění pohlaví a věku respondentů), byly zaměřeny nejprve na oblast rizikového chování. Úkolem otázek v oblasti rizikového chování bylo především zjistit, zda se respondenti v problematice rizikového chování vůbec orientují a zda mají s problematikou rizikového chování nějaké zkušenosti ať už osobní nebo např. v rodině. Druhá velká část rozhovoru a otázky této části byly orientovány na prevenci rizikového chování. Cílem této části rozhovoru bylo zjistit, zda se již respondenti s nějakým typem prevence setkali, kde prevence probíhala, kdo prevenci realizoval a jakým probíhala způsobem.

Ve výsledcích výzkumu jsou pro větší názornost u jednotlivých odpovědí respondentů v závorkách uváděna jména klientů společně s jejich věkem. Jména klientů jsou z důvodu zachování anonymity respondentů pouze smyšlené a neodpovídají tedy skutečnosti.

⁶ ŠVAŘÍČEK, Roman ; ŠEĎOVÁ, Klára . *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál s.r.o., 2007. Hloubkový rozhovor, s. 159-160. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman ; ŠEĎOVÁ, Klára . *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál s.r.o., 2007. Hloubkový rozhovor, s. 159-160. ISBN 978-80-7367-313-0.

^{8,9} CHRÁSTKA, Miroslav . *Metody pedagogického výzkumu : Základy kvalitativního výzkumu*. 1. . Praha : Grada Publishing, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

Qualitative Methods [online]. 2006 [cit. 2011-04-20]. Interview. Dostupné z WWW: <<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualmeth.php>>.

S ohledem na specifika cílového souboru v průběhu rozhovorů nebyla použita žádná záznamová zařízení, např. diktafon a výpovědi respondentů byly zaznamenávány písemně. Nejedná se tedy o doslovné přepisy rozhovorů.

3.1 Charakteristika cílového souboru

Skupinu dotazovaných tvořily romské děti navštěvující pravidelně, ale i nepravidelně programy zde realizované ve věku 7 až 13 let (1. stupeň základní školy) Celkový počet dotazovaných respondentů byl 13 dětí.

Doplňkový soubor mého výzkumu tvořili tři zaměstnanci Kontaktního centra Maják, kteří zde s dětmi pracují a jsou s nimi a někdy a někdy i s jejich rodinou v poměrně úzkém kontaktu a vzhledem k jejich postavení mi mohli poskytnout bohaté poznatky vycházející z jejich praxe, které jsem pak mohla porovnat s výsledky získanými od dětí.

Bližší vymezení cílového souboru je uveden v následující tabulce č. 1:

Tabulka č. 1: Charakteristika cílového souboru

Respondenti		
Jméno	Pohlaví	Věk
Irena	žena	9 let
Nikola	žena	10 let
Petra	žena	11 let
Simona	žena	13 let
Pavla	žena	8 let
Jana	žena	9 let
Pavel	muž	7 let
Petr	muž	13 let
Ondra	muž	9 let
Roman	muž	13 let
Radek	muž	11 let
Filip	muž	9 let
Martin	muž	16 let

Zdroj: Vlastní výzkum

4. Výsledky a jejich interpretace

Výzkum jsem rozdělila do dvou hlavních okruhů. První okruh se věnoval především samotným rizikovým jevům, jejich teorii a výskytu u dané skupiny. Druhá část byla zaměřena na oblast prevence rizikového chování.

V první části výzkumu jsem se zaměřila na to, zda se již děti s danými jevy setkaly, popřípadě v kterých jednotlivých oblastech života (domov, škola, třída atd.) se děti s těmito konkrétními jevy setkaly. Další část první části výzkumu bakalářské práce je zaměřena na vlastní osobní zkušenosti s negativními jevy - kdo respondentům návykové látky nabídl, zda byly sami šikanované nebo byly svědky šikany, chodí za školu apod.

Druhá část je pak orientovaná na oblast prevence rizikového chování. Cílem bylo zjistit, zda se již děti někdy s nějakým druhem prevence setkaly. Kde především prevence probíhala a jakým způsobem. Ve své práci jsem se také snažila zjistit, zda prevence probíhající na školách či na Středisku koresponduje s aktuálně se vyskytujícími rizikovými jevy u zkoumané skupiny respondentů. V závěru výzkumu jsme se snažila dle získaných poznatků navrhnout jednu z možností preventivního programu zaměřeného na nejrizikovější oblast.

Vlastní sběr dat, potřebných pro výzkum se uskutečnil v prostorách odloučeného pracoviště Salesiánského střediska ČB - Kontaktního centra Maják. Celkový počet respondentů dotázaných v průběhu výzkumu byl třináct a výběr respondentů byl jak je již uvedeno výše zcela náhodný. V tabulce č. 2 je pak uveden poměr dotázaných chlapců a dívek, jejichž věk se pohyboval v rozmezí od sedmi do třinácti let.

Tabulka č. 2: Celkový počet respondentů - poměr chlapců a dívek

Celkový počet respondentů	
Chlapci	Dívky
6	7
Celkový počet respondentů – 13	

Zdroj: Vlastní výzkum

4.1 Problematika rizikového chování

V první části svého výzkumu jsem se zaměřila především na to, zda respondenti vůbec vědí, jaké nežádoucí jevy jsou spojeny s rizikovým chováním. V rozhovoru respondenti odpovídali na otázky zaměřené na jednotlivé vybrané pojmy z oblasti rizikového chování a jejich úkolem bylo především se pokusit jednotlivé pojmy vysvětlit vlastními slovy.

Tabulka č. 3: Znalost pojmů z oblasti rizikového chování

Znalost pojmů z oblasti rizikového chování		
Pojmy	Vím	Nevím
Závislosti	3	10
Drogy (tvrdé drogy)	12	1
Krádež	13	0
Automaty	12	1
Cigarety	13	0
Marihuana	10	3
Alkohol	13	0
Šikana	12	1
Sebepoškozování	8	5
Záškolačství	13	0
Násilí	13	0
Poruchy příjmu potravy	2	11
AIDS	7	6
Kriminalita	13	0
Celkový počet respondentů - 13		

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak vyplývá z výsledků uvedených v tabulce č. 3 získaných v průběhu výzkumu, s definováním pojmů a teoretickými znalostmi z oblasti rizikového chování neměli respondenti výrazné problémy a definování pojmů respondentům nečinilo větší potíže. Jak ukazují výsledky uvedené v tabulce č. 3, nejméně se respondenti orientují v oblasti poruch příjmu potravy a závislostí obecně. Tyto dva pojmy nebyli respondenti schopni definovat v téměř žádném z případů. Jen dva respondenti, dokázali pojem závislosti definovat co nejlépeji na základě zkušenosti z vlastní rodiny. Jeden z respondentů

závislost definoval jako „*pravidelné hulení trávy, kdy uvedl, že právě jeho bratr hulí pravidelně trávu*“ (Roman), a druhý jako „*užívání tvrdých drog, které bral jeho otec*“ (Ondra).

Pojem poruchy příjmu potravy, dokázali definovat také jen dva respondenti z celkového počtu dotazovaných a to na základě obrázků, které viděli v některém z časopisů. Pod pojmem poruchy příjmu potravy si správně představili „*příliš hubenou postavu*“ (Petra a Jana). Jeden z respondentů uvedl, že jeho starší příbuzný „*držel dietu a následně skončil v nemocnici*“ (Jana). O něco málo větší povědomí mají děti již v oblasti problematiky AIDS. Pojem AIDS dokázalo definovat, i když jen velmi okrajově, sedm respondentů z celkového počtu 13- ti. Respondenti správně uvedli, že se jedná o „*jakousi nemoc*“ ale blíže ji už definovat nedokázali.

V ostatních pojmech z oblasti rizikového chování se respondenti orientovali již poměrně dobře a pojmy dokázaly definovat bez větších obtíží. Všech třináct respondentů tedy dokázalo definovat celkem dvanáct pojmů z celkového počtu čtrnácti vybraných.

Poměrně dobře dokázali respondenti definovat např. pojem krádeže - kde si nejčastěji představují „*sebrání nebo odebrání věci, která mi nepatří např. ve škole, v obchodě, kamarádovi či na sídlišti.*“ (tímto způsobem odpovědělo všech třináct respondentů). Pod pojmem automaty si pak dvanáct respondentů z třinácti představilo jakousi „*bednu, věc nebo předmět kam hodí peníze a vyhrají určitý finanční obnos.*“ (Petra, Pavla, Irena, Nikola, Simona, Petr, Martin, Pavel, Ondra, Radek, Roman, Filip - 9). Pod pojmem cigarety si respondenti nejčastěji představují „*trubičku, která se dává do pusy a kouří se*“ nebo jen samotné „*kouření.*“ (Irena, Nikola, Petra, Simona, Pavla, Jana, Pavel, Petr, Ondra, Roman, Radek, Martin, Filip). Pod pojmem alkohol si respondenti nejčastěji představili „*pivo, vodku a rum.*“ Při dotazu co je podle jejich představ šikana odpovídali respondenti jako „*pošťuchování, mlácení, nadávání.*“ Pod pojmem násilí si respondenti nejčastěji představovali po „*mlácení a ubližování také sexuální zneužívání.*“ Mlácení a ubližování definovali všichni respondenti. Sexuální zneužívání definovali tři respondenti z celkového počtu dotázaných (Petr, Jana, Simona) Pod pojmem kriminalita si správně všichni respondenti představovali „*vězení.*“

Dotazovaní respondenti mají alespoň teoretické zkušenosti či dokáží definovat celkem dvanáct pojmů z celkového počtu čtrnácti vybraných.

V další části výzkumu jsem se zaměřila již jen na ty pojmy, které dokázali respondenti definovat v předcházejících otázkách zaměřených na jednotlivé pojmy z oblasti rizikového chování. Z odpovědí na další otázky pak mělo vyplynout, zda mají respondenti s ohledem na dané pojmy skutečně jen teoretické znalosti, které získali např. ve škole, v rodině či někde od kamarádů, nebo zda se s danými negativními jevy setkali ve svém blízkém okolí.

Tabulka č. 4: Setkání respondentů s rizikovým chováním

Setkal jsi se s (v okolí)?		
	Ano	Ne
Závislosti	2	11
Drogy (tvrdé drogy)	6	7
Krádež	10	3
Automaty	10	3
Cigarety	12	1
Marihuana	8	5
Alkohol	12	1
Šikana	10	3
Sebepoškozování	7	6
Záškoláctví	10	3
Násilí	9	4
Poruchy příjmu potravy	2	11
AIDS	0	13
Kriminalita	9	4
Celkový počet respondentů - 13		

Zdroj: Vlastní výzkum

Ze získaných výsledků uvedených v tabulce č. 4 pak vyplývá, že s negativními jevy vyskytujícími se ve společnosti se respondenti setkávají poměrně často. V tabulce lze vidět, že nejčastěji se respondenti ve svém nejbližším okolí setkávají např. s alkoholem a cigaretami. S alkoholem se již setkalo nejvíce respondentů (celkem 12 respondentů z 13- ti). Dalšími jevy, se kterými se respondenti již ve svém okolí setkali a na které by bylo vhodné zaměřit prevenci rizikového chování, nejčastěji byly krádeže,

šikana, záškoláctví, automaty a násilí. S výše uvedenými jevy se ve svém blízkém okolí setkala v průměru již asi deset dotazovaných respondentů.

Za nejméně rizikovou lze považovat dle získaných výsledků např. obecnou problematiku závislostí, poruch příjmu potravy a tvrdých drog. Průměrnou znalost z okruhu problematiky závislostí, poruch příjmu potravy a tvrdých drog mají přibližně tři dotázaní respondenti.

V další části výzkumu jsem se pak zaměřila na jednotlivé oblasti, ve kterých se respondenti s jednotlivými jevy setkali. Získané výsledky jsou uvedené v následující tabulce č. 5.

Tabulka č. 5:

Kde jsi se setkal s ?					
	Domov (rodina)	Škola (třída)	Sídlíště (hřiště)	Kamarádi	Jiné
Závislosti	1	0	0	1	0
Drogy (tvrdé drogy)	4	0	2	0	1
Krádež	1	6	0	2	3
Automaty	6	0	0	3	4
Cigarety	8	0	1	3	0
Marihuana	4	1	0	3	1
Alkohol	11	0	2	2	1
Šikana	0	8	1	0	1
Sebepoškozování	2	2	0	0	3
Záškoláctví	4	3	0	3	0
Násilí	1	1	3	2	0
Poruchy příjmu potravy	0	0	0	1	1
Kriminalita	6	0	0	1	1

Zdroj: Vlastní výzkum

Z uvedených výsledků výzkumu vyplývá, že za nejrizikovější oblasti z pohledu rizikového je možné považovat samotnou rodinu či domov a dále prostředí školy. V prostředí rodiny se děti setkávají především s cigaretami, alkoholem a automaty. S cigaretami a alkoholem se v rodině setkala v průměru celkem 10 respondentů

z celkového počtu 13- ti. S automaty se pak v domácím prostředí setkala 6 respondentů z celkového počtu 13- ti dotazovaných. Dalšími, avšak již méně se vyskytujícími jevy v rodině, byly např. marihuana, záškoláctví a kriminalita. S těmito rizikovými jevy má průměrnou zkušenost přibližně již pět respondentů. Z rodinných příslušníků, u kterých se respondenti nejčastěji s rizikovým chováním setkávají, jsou dle výpovědí respondentů „*rodiče, starší sourozenci a bratrance nebo sestřenice.*“ V průběhu výzkumu uvedlo celkem deset respondentů ze třinácti, že se s rizikovým chováním setkala právě u svých rodičů (Simona, Martin, Pavel, Ondra, Radek, Roman, Nikola, Pavla, Irena, Petr). Starší sourozence pak uváděli čtyři respondenti (Pavla, Roman, Radek, Martin) a bratrance a sestřenice uvedli respondenti tři (Petr, Ondra, Jana) z celkového počtu respondentů.

Další rizikovou oblastí z hlediska získaných výsledků tvoří prostředí školy. Problematickou oblast ve škole z největší části tvoří dle respondentů výskyt šikany. Šikanu zná ze školního prostředí a se šikanou se z pohledu jak šikanovaného tak svědka šikany setkala již 8 dotazovaných respondentů z celkového počtu dotázaných. Další ale již méně rizikovou oblastí jsou také krádeže a záškoláctví. S krádežemi se ve školním prostředí setkala celkem šest dotázaných respondentů. V problematice záškoláctví jsou to pak tři respondenti z celkového počtu 13- ti, kteří se již nějakým způsobem se záškoláctvím v rámci školy setkali. Z pohledu školního prostředí lze prozatím za nejméně rizikové považovat např. riziko tvrdých drog, násilí, poruch příjmu potravy a kriminality.

Dle získaných výsledků v předcházející tabulce jsem pak výzkum zaměřila také na to, zda mají respondenti osobní zkušenosti s některým z jednotlivých jevů, zda již např. zkoušeli nějakou z návykových látek, byli účastníky či svědky šikany, setkali se osobně s násilím. Výsledky jsou pak shrnuty v následující tabulce č. 6.

Tabulka č. 6: Osobní zkušenost respondentů s rizikovým chováním

Osobní zkušenost		
	Ano	Ne
Závislosti	0	13
Drogy (tvrdé drogy)	2	11
Krádež	5	8
Automaty	6	7
Cigarety	4	9
Marihuana	3	10
Alkohol	8	5
Šikana	6	7
Sebepoškozování	1	12
Záškoláctví	4	9
Násilí	4	9
Poruchy příjmu potravy	0	13
Kriminalita	1	12
Celkový počet dotazovaných - 13		

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků tabulky č. 6 lze vyčíst, že nejčastěji již respondenti zkoušeli a experimentovali např. s alkoholem a automaty. S alkoholem má zkušenosti již osm respondentů z celkového počtu třinácti dotazovaných. U automatů má zkušenosti s tímto negativním jevem celkem šest respondentů z celkového počtu dotázaných. Další oblastí, kterou lze dle mého názoru u dané skupiny považovat za rizikovou a poměrně problémovou je šikana a násilí. Z celkového počtu respondentů přiznalo celkem šest respondentů, že se již někdy nějakým způsobem setkali se šikanou. S násilím se pak setkali oproti šikaně už jen čtyři respondenti. Za poměrně problémovou oblast lze dále považovat problematiku záškoláctví. Se záškoláctvím mají osobní zkušenosti již celkem čtyři respondenti. Naopak za nejméně problémovou oblast lze považovat např. problematiku tvrdých drog, cigaret, marihuany. S těmito návykovými látkami mají prozatím osobní zkušenost v průměru pouze dva respondenti. Do výsledků, kde jsem se zajímala o osobní zkušenost respondentů s tvrdými drogami (Otázka zněla – „*Již jsi někdy s drogami blíže experimentoval nebo ti je jen někdo nabídl?*“), jsem zahrнула kromě „*vlastního vyzkoušení, kdy si sám/sama drogu vzal*“, které přiznal jeden

z respondentů (Roman) i osobní zkušenost s nabídkou tvrdých drog, kdy jeden z respondentů odpověděl, že mu „*drogu nabídla cizí osoba na sídlišti.*“ (Jana) Pozitivní výsledky lze také vidět např. v oblasti sebepoškozování, kriminality, poruch příjmu potravy.

Další otázky z mého výzkumu úzce navazovaly na předcházející otázky zaměřené na osobní zkušenosti s negativními jevy. Cílem tohoto okruhu otázek bylo zjistit, kdo nejčastěji respondentům návykovou látku nabídl, kdo je vybídl k rizikovému chování.

Tabulka č. 7: Zdroj/ podnět k rizikovému chování

Kdo ti návykovou látku nabídl, kdo tě vedl k ...	
Rodina	10
Kamarádi/spolužáci	12
Já sám	3
Jiná osoba	3
Nevím	7

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak ukazují výsledky v tabulce č. 7 získané v průběhu výzkumu nejčastějším zdrojem, kdo respondentům něco z oblasti rizikového chování nabídl, byli nejčastěji vrstevníci respondentů. Celkem dvanáct respondentů uvedlo, že k rizikovému chování je dovedla „*nabídka ze strany jejich spolužáků či kamarádů.*“ (Martin, Radek, Roman, Jana, Ondra, Petr, Simona, Pavel, Nikola, Irena, Petra). Rodinu jako původce rizikového chování pak uvedlo celkem deset respondentů. Z rodiny to pak byli nejčastěji „*rodiče, starší sourozenci, bratřenci a sestřenice.*“ (Martin, Petra, Irena, Nikola, Pavel, Petr, Ondra, Jana, Roman, Radek). Jen velmi zřídka se setkali s nabídkou ze strany cizí osoby (celkem 4 respondenti ze 13- ti). Poměrně velká část dotázaných si již nedokázala vzpomenout, kdo jim něco z oblasti rizikového chování nabídl či kdo stál na počátku jejich chování. Zdroj v některé z oblastí rizikového chování nedokázalo definovat sedm dotázaných respondentů.

4.2 Prevence

V druhé části mé bakalářské práce jsme se zaměřila na prevenci rizikového chování. Hlavním cílem této části výzkumu bylo zjistit, zda se již respondenti s nějakou formou prevence setkali, jakým probíhala způsobem a na jaké formy rizikového chování byla zaměřena. Nedílnou součástí výzkumu zaměřeného na prevenci také byla snaha zjistit, zda prevence, se kterou se respondenti setkali, reflektuje aktuální problematiku rizikového chování.

V tabulce č. 8 jsou shrnuty výsledky, které ukazují, na jakou oblast prevence z oblasti rizikového byly zaměřeny preventivní aktivity, se kterými se již respondenti setkali.

Tabulka č. 8: Oblast zaměření prevence

Oblast prevence		
	Ano	Ne
Závislosti	2	11
Tvrdé drogy	9	4
Krádeže	11	2
Automaty	4	9
Cigarety	11	2
Marihuana	5	8
Alkohol	9	4
Šikana	9	4
Sebepoškozování	5	8
Záškoláctví	9	4
Násilí	6	7
Poruchy příjmu potravy	1	12
AIDS	2	11
Kriminalita	5	8

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků tabulky č. 8 vyplývá, že nejčastěji se již respondenti setkali s prevencí zaměřenou např. na problematiku krádeží a cigaret. S prevencí zaměřenou na krádeže a cigarety se setkala celkem jedenáct dotázaných. Další oblastí, ve které se děti s nějakou formou prevence setkaly, byla oblast problematiky záškoláctví, šikany alkoholu a drog.

S touto prevencí se setkali již celkem devět respondentů. Naopak nejmenší zkušenosti mají děti např. s prevencí v oblasti závislostí a poruch příjmu potravy. S touto prevencí se prozatím setkali jen přibližně dva respondenti.

Tabulka č. 9:

Kdo prováděl prevenci, kdo s tebou daný problém řešil	
Třídní učitel/učitel	13
Ředitel	4
Spolužáci/kamarádi	3
Cizí osoba	2
Rodina	3
Jiné	2

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 9 pak ukazuje výsledky zaměřené na zjištění, kdo se na prevenci u vybrané skupiny romských dětí nejvíce podílí, kdo s dětmi nejčastěji danou problematiku řeší. Jak ukazují výsledky, největší podíl na prevenci rizikového chování má třídní učitel/učitelka. Problematiku rizikového chování již s třídním učitelem/učitelkou řešil nějakým způsobem každý z dotázaných respondentů (tedy celkem 13 dotázaných). Druhou nejčastější osobou, která se podílí na prevenci rizikového chování je ředitel/ředitelka školy. Celkem čtyři respondenti v průběhu rozhovoru uvedli, že na oblast prevence se mimo vyučujících podílí také ředitel/ředitelka. Naopak nejméně se respondenti setkali s prevencí ze strany nezávislé osoby (např. prevence protidrogových koordinátorů) s touto formou prevence se setkali jen dva dotázaní respondenti. Pod kategorií jiné pak dle odpovědí respondentů zahrnout např. „*policii*.“

V následující tabulce č. 10 jsou shrnuty výsledky, které ukazují, jakým způsobem nejčastěji prevence probíhala.

Tabulka č. 10: Průběh prevence

Průběh prevence	
Povídání, přednášky	13
Hry	1
Video	5
Beseda	3
Literatura/letáčky,...	6
Dotazník	1

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků získaných v průběhu výzkumu vyplývá, že nejčastěji probíhala prevence formou nějakého povídání či „přednáškou“ zaměřenou na prevenci rizikového chování. S tímto způsobem prevence ze všech výše uvedených, se setkali již všichni respondenti. Druhým nejčastějším způsobem jakým prevence probíhala, je působení prostřednictvím různých letáčků či informačních brožurek. S tímto způsobem prevence se setkalo již šest respondentů ze třinácti. Naopak s prevencí, která probíhá např. formou dotazníků či her se setkal v průměru pouze jeden respondent.

V následující tabulce č. 11 jsou zahrnuty výsledky, jejichž hlavním cílem bylo zjistit, kde (v jakém prostředí) se nejčastěji respondenti s prevencí setkali. Zda prevence probíhá spíše v rámci školy nebo zda se s ní již někdy setkali v rámci volnočasových aktivit probíhajících na Majáku (popř. Klubu, Oratoři).

Tabulka č. 11:

Kde prevence nejčastěji probíhá	
Maják	8
Škola	13
Klub/Oratoř	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak ukazují výsledky tabulky č. 11, prevence nečastěji probíhá v rámci školy. V prostředí školy se s prevencí setkalo již všech třináct respondentů. V rámci volnočasových aktivit probíhajících na Majáku popřípadě Klubu či Oratoře se s

prevencí setkalo v průměru přibližně jen pět respondentů a dle získaných odpovědí tento způsob prevence nelze ani za prevenci považovat, neboť o negativních jevech se zde s respondenty bavili zaměstnanci Střediska jen v rámci vnitřních pravidel volnočasových aktivit.

5. Diskuze

Cíl bakalářské práce byl orientován na problematiku rizikového chování vyskytujícího se u romských dětí a mládeže. Práce byla zaměřena na teoretické znalosti respondentů z oblasti rizikového chování, jejich osobní zkušenosti s rizikovým chováním a prevencí. V praktické části práce, která se zabývala prevencí, jsem se snažila zjistit, zda se již respondenti s nějakým druhem prevence setkali, kde a jakým způsobem prevence probíhala a kdo s nimi danou problematiku řešil. Výsledky, které jsem získala v průběhu výzkumu, jsou pak shrnuty v praktické části této práce v jednotlivých tabulkách. V této kapitole se tedy vracím zpět k výzkumným otázkám, které zde komentuji a porovnávám s tvrzeními jiných autorů.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 13 respondentů, z toho bylo šest chlapců a sedm dívek (tab. č. 2). Věková hranice respondentů byla od sedmi do třinácti let (resp. 16 let kdy byl dotazován pouze jeden respondent). Poměrně nízkou věkovou hranici respondentů jsem zvolila na základě pramenů uváděných v literatuře, kde je uváděno, že účinná prevence by měla být zahájena v období přibližně tří let před předpokládaným zapojením se jedince v oblasti rizikového chování a měla by být nedílnou součástí vzdělávacího procesu.^{1,2} S názorem, že efektivní prevence má být zahájena již tři roky před prvním vlastním experimentem (tedy přibližně v období kolem 10 let věku dítěte) souhlasím, neboť si myslím na základě výsledků získaných ve vlastním výzkumu, že i přes poměrně nízký věk dotázaných je problematika rizikového chování u cílové skupiny poměrně rozsáhlá a aktuální a je zapotřebí preventivní programy lépe propracovat a zapojit do volnočasových aktivit určených cílové skupině dětí a mladistvých.

^{1,2} *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologicky-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnost-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

VELEMÍNSKÝ, Miloš, et al. *Vybrané kapitoly z pediatrie*. 6. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. s. 27-33. ISBN 987-80-7394-182-6.

V rámci rozhovoru se zaměstnanci Kontaktního centra Maják, jako doplňkového souboru, jsem si pak mohla odpovědi získané od dětí porovnat s jejich odpověďmi. Cílem bylo především zjistit, s jakou oblastí z rizikového chování mají klienti navštěvující Středisko dle názoru zaměstnanců Centra nejčastěji potíže. Zda prevence či preventivní programy, pokud v rámci Kontraktního centra proběhly, byly účinné a zaměřené na konkrétní problematickou oblast. Co se týká problematických oblastí rizikového chování, zde se odpovědi zaměstnanců shodují s odpověďmi dětí, tedy že s čím se děti ve svém okolí setkávají nejčastěji, tvoří současně i největší problém v rámci rizikového chování. Dle výpovědí zaměstnanců lze za nejvíce problematickou oblast považovat např. problematiku drog, krádeží, negativního ovlivňování partou, marihuany, záškoláctví. Výpovědi zaměstnanců a dětí se také shodují v průběhu prevence. Dle výpovědí zaměstnanců také probíhají preventivní programy v rámci volnočasových aktivit jen minimálně. I když dle získaných výpovědí lze za prevenci již považovat jen samotné spontánní povídání či daná vnitřní pravidla Střediska. Odpovědi zaměstnanců se také nelišily v tom, jak prevence probíhala. V průběhu rozhovoru zaměstnanci odpověděli stejně jako děti, že prevence probíhá v převážné většině formou přednášek a nelze ji považovat za účinnou. Dle zaměstnanců střediska nebyly preventivní programy z hlediska charakteristiky a věku cílové skupiny dobře připravené. Preventivní program měl být dle jejich názoru konkrétněji připraven, více zohlednit cílovou skupinu a měl by probíhat spíše formou zážitku (zážitková pedagogika) či interaktivněji. Lze tedy dle výsledků získaných v průběhu výzkumu prevenci považovat za nedostačující a málo účinnou.

Výzkumná otázka č. 1: Na jaké rizikové chování jsou zaměřeny popisované preventivní programy?

Z výsledků získaných v průběhu výzkumu, především na základě rozhovorů se zaměstnanci Střediska (výpovědi dětí jsou shrnuty v tab. č. 8), lze říci, že prevence, která doposud v rámci volnočasových aktivit na Středisku v rámci kontaktního centra Maják byla poskytnuta ze strany nezávislé osoby měla spíše obecný charakter. Respondenti v rámci rozhovoru odpovídali, že se nejčastěji setkali s prevencí

zaměřenou na oblast tvrdých drog, krádeží, cigaret, alkoholu, šikany, záškoláctví a násilí. Prevence, se kterou se ovšem setkali, probíhala spíše v rámci školy a byla poskytnuta ze strany třídního učitele nebo učitelky. Naopak s prevencí ze strany cizí osoby (např. protidrogový koordinátor) a v rámci NNO, kde by dle mého názoru měla prevence probíhat v rámci uplatňování přístupů pedagogiky volného času (volnočasové pedagogiky) se respondenti téměř vůbec nesetkali. Prevenci v rámci volnočasových aktivit uvedlo jen osm respondentů ze třinácti. Na tomto místě bych tedy souhlasila s názorem, který uvádí ve svém článku Urban a Kajanová (2009), že děti a mladiství ze sídliště Máj v Českých Budějovicích, se kterými převážně pracuje Salesiánské středisko ČB, patří k vysoce ohrožené skupině právě rizikovými jevy³ a z tohoto důvodu je tedy dle mého názoru důležité praktické a efektivní využití volnočasových aktivit střediska ve prospěch prevence rizikového chování v rámci nestátních neziskových organizací. Z výše uvedeného lze tedy stanovit hypotézu č. 1 „*Preventivní programy Střediska mají obecné zaměření.*“

Výzkumná otázka č. 2: Reflektuje náplň programů aktuální problematiku rizikového chování u romských dětí a mládeže?

Abych mohla zjistit, zda náplň programů probíhajících v rámci Střediska skutečně reflektuje aktuální problematiku rizikového chování u cílové skupiny romských dětí a mládeže, bylo nutné nejprve zjistit, s jakým rizikovým chováním se děti vůbec setkávají. Otázky z oblasti rizikového chování byly zaměřeny na teoretické znalosti vybraných jednotlivých pojmů z oblasti rizikového chování. Cílem této otázky bylo zjistit, zda mají respondenti alespoň nějakou představu o rizikovém chování a zda ví, co vše do rizikového chování zahrnout. Respondenti dokázali bez větších obtíží definovat celkem úspěšně dvanáct pojmů z celkového počtu čtrnácti vybraných. Což je dle mého názoru vzhledem k poměrně nízkému průměrnému věku respondentů celkem úspěch. Mezi dva pojmy, které respondenti nedokázali příliš dobře definovat, patřily závislost či závislosti obecně a poruchy příjmu potravy. Dle mého mínění jsou pro zvolenou

³ URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena. Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích. *Kontakt*. 2008,2., s. 317-321. ISSN 1212-4117.

skupinu respondentů tyto dva pojmy prozatím příliš abstraktní. Potíže v definování pojmů závislost či závislosti shledávám především ve velmi širokém rozsahu tohoto pojmu a pro danou skupinu dotazovaných je pojem příliš složitý, než aby si pod ním dokázali něco představit. Potíže v definování pojmu poruchy příjmu potravy shledávám především též v poměrně nízké věkové hranici respondentů. Dle mého názoru se problematika poruch příjmu potravy týká spíše děvčat, ale i chlapců až v období puberty. Nejpřesněji mi dokázali respondenti pojmy definovat přibližně od deseti let věku a výše.

Následující otázky pak byly zaměřeny na setkání se s rizikovým chováním ve svém okolí (tab. č. 4 a 5). Cílem tohoto okruhu otázek bylo zjistit, zda se již respondenti s nějakým z rizikových jevů setkali, s čím se nejčastěji setkávají a kde se s konkrétním jevem setkali. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že nečastěji se respondenti setkali např. s krádežemi, automaty, cigaretami, alkoholem, šikanou a záškoláctvím. Průměrnou zkušenost s těmito rizikovými jevy má dle získaných výsledků z vlastního výzkumu přibližně již jedenáct respondentů. Za rizikovou oblast, kde se respondenti s určitým druhem rizikového chování dle získaných výsledků v průběhu výzkumu nejčastěji setkávají, lze považovat rodinu. Průměrná zkušenost s nejčastěji se vyskytujícím rizikovým chováním v rámci rodiny se u respondentů pohybovala kolem osmi respondentů. Nejčastějšími jevy, se kterými se respondenti v kruhu své rodiny setkali, byly např. automaty (s nimiž se setkala 6 respondentů z celkového počtu 13- ti), cigarety (s nimiž se setkala 8 respondentů ze 13- ti), alkohol se kterým se setkala v rámci rodiny již 11 respondentů a kriminalita (s kriminalitou má v rámci rodiny zkušenost 6 respondentů ze 13- ti. V oblasti školy by pak bylo vhodné problematiku rizikového chování dle získaných výsledků z vlastního výzkumu zaměřit např. na krádeže a šikanu, zde má průměrnou zkušenost s těmito jevy v rámci školy přibližně 7 respondentů ze 13- ti.

Část výzkumu jsem také zaměřila na vlastní osobní zkušenost s rizikovým chováním. Cílem této části bylo zjistit, s kterým z vybraných způsobů rizikového chování, se děti nejčastěji setkaly sami osobně a s čím mají nejbohatší zkušenosti. Z výsledků výzkumu vyplývá (tab. č. 6), že nejčastěji měli respondenti vlastní

zkušenosti s automaty, krádežemi, alkoholem a šikanou. Průměrná osobní zkušenost je u těchto negativních jevů přibližně šest respondentů z celkového počtu třinácti.

Pokud respondenti uvedli, že mají s některým typem rizikového chování osobní zkušenost, zajímalo mě, kdo je k rizikovému chování vedl či kdo jim návykovou látku nabídl. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že za nejrizikovější skupinu lze považovat spolužáky nebo kamarády dětí, tedy jejich vlastní vrstevníky. V průběhu výzkumu uvedlo celkem dvanáct respondentů ze třinácti, že k rizikovému chování je vedl některý z jejich kamarádů. Za poměrně rizikové a nebezpečné prostředí dle výsledků získaných ve výzkumu lze považovat také samotnou rodinu dětí. Rodinu jako původce svého nežádoucího chování uvedlo celkem deset respondentů ze třinácti.

Jak je již z části uvedeno v první výzkumné otázce, prevence probíhající v rámci Kontaktního centra je zaměřena spíše obecně na problematiku rizikového chování. Dle výpovědí získaných v průběhu výzkumu se děti nejčastěji setkávají s prevencí, která byla směřována určitým směrem, s prevencí zaměřenou např. na návykové látky (v rámci pravidel Střediska) a krádeže. Prevence zaměřená na návykové látky a krádeže pak probíhá především ze strany samotných zaměstnanců. Ze strany cizí osoby se děti v rámci Kontaktního centra kromě obecně zaměřené prevence setkaly s prevencí zaměřenou např. na téma „Láska, sex a vztahy“ a na téma „Drogy“. Prevenci zaměřenou např. právě na drogovou problematiku lze považovat u cílové skupiny za aktuální, neboť problematika drog je dle výpovědí zaměstnanců u cílové skupiny poměrně závažná.

Z výše uvedeného lze tedy stanovit následující hypotézy:

H1: *„Středisko má povědomí o rizikovém chování svých klientů, ale preventivní aktivity nejsou cíleně připravovány jako reflexe tohoto chování.“*

H2: *„Jsou upřednostňovány preventivní aktivity připravené v rámci Střediska nad aktivitami na zakázku ze strany nezávislých osob/organizací.“*

Výzkumná otázka č. 3: Jaké alternativní metody edukace jsou v popisovaných programech využívány?

Na základě odpovědí získaných v rozhovorech se zaměstnanci lze říci, že v průběhu prevence v rámci Střediska, kdy byla použita většinou forma přednášek, zcela chybí využití alternativních metod, které jsou pro danou skupinu celkem důležité, jak uvádí ve své publikaci Kraus či Hájek.^{4,5} Dle výpovědí zaměstnanců, prevenci, která probíhá formou přednášek, nelze považovat u cílové skupiny za příliš účinnou a je potřeba preventivní programy právě o tyto alternativní metody doplnit. To, že prevence probíhající formou přednášek či nějakého povídání není příliš účinná, dokládá i „*Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*“⁶, který též tento způsob prevence nepovažuje za prospěšný a účinný. Sama tedy vidím rozpor právě v tom, že při realizaci preventivních aktivit chybí např. jejich efektivnější zpracování, které dle výpovědí zaměstnanců bylo dáno především neznalostí cílové skupiny ze strany nezávislé osoby či organizace. Dle názoru zaměstnanců, ve kterém se s nimi shodují, je nutno doplnit preventivní programy právě o prostředky zážitkové pedagogiky a jejich interaktivní zpracování. Tento přístup bych tedy považovala za nutný zohlednit při přípravě preventivních programů především ze strany nezávislých osob či organizací a dále je nutné se blíže seznámit s cílovou skupinou, které má být program určen.

Z výše uvedeného lze tedy stanovit hypotézu č. 4 „*Alternativní metody v rámci preventivních aktivit nejsou upřednostňovány.*“

V průběhu výzkumu bylo také nutné zohlednit možné zkreslení odpovědí respondentů, především v oblasti zaměřené na samotné rizikové chování. Získané

^{4,5} KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. 239s. ISBN 978-80-7367-473-1.

⁶ *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

odpovědi respondentů mohly být ovlivněny např. strachem ze strany respondentů, kdy měli obavy, že nebude zachována anonymita získaných odpovědí v průběhu rozhovoru a pokud se respondent přizná v některé z oblastí rizikového chování, bude s jeho výpovědí seznámena např. nezávislá třetí osoba. Někteří z respondentů měli také tendence své výpovědi zviditelnit a cílem jejich odpovědí byla snaha zapůsobit a vzbudit pozornost. Respondenti pak ve svých odpovědích přiznávali, že se setkali s více oblastmi rizikového chování, než byla skutečnost. Někteří z respondentů také často neradi odpovídali na otázku „*Kdo tě k rizikovému chování navedl/kdo ti nabídl návykovou látku?*“ Dle mého názoru na tuto otázku nechtěli odpovídat ze strachu, že by tak mohli např. prozradit své kamarády nebo rodinné příslušníky. V možnosti zkreslení odpovědí hrál určitou roli také věk respondentů. Respondenti z nižší věkové skupiny mi pojmy sice také dokázali definovat, ale jejich znalosti byly poměrně okrajové a často jsem v průběhu výzkumu musela použít podrobné doplňující otázky (např. „*Pokud máte doma oslavu, dospělí si doma připíjejí čím? Je to tedy alkohol?*“) a výzkum tak směřoval téměř ke strukturovanému rozhovoru oproti rozhovoru polostrukturovanému, který byl původně zamýšlen jako metoda k získání dat.

Výsledky včetně návrhu konkrétního preventivního programu může využít konkrétní organizace, ale i další nestátní neziskové organizace, které jsou zaměřené na stejnou cílovou skupinu

5.1 Návrh programu

Na základě vlastního výzkum jsem se tedy v závěru práce snažila navrhnout, jak by mohl vypadat konkrétní volnočasový program zaměřený na rizikové chování. Ze získaných výsledků jsem svůj návrh programu směřovala na prevenci hracích automatů, kde byla poměrně vysoká osobní zkušenost (šest respondentů ze třinácti) a nízká zkušenost s prevencí tohoto rizikového chování. (čtyři respondenti ze třinácti). Na základě toho lze tedy usuzovat, že prevence zaměřená na riziko hracích automatů tedy neprobíhá. Dle mého názoru je ale můj návrh programu poměrně univerzální a lze ho

dobře využít v kterékoliv oblasti rizikového chování. Vzhledem k praktickému přesahu výzkumu je návrh konkrétního programu uveden v příloze č. 4.

6. Závěr

V bakalářské práci na téma „Rizikové chování a jeho prevence u cílové skupiny romských dětí navštěvujících programy Salesiánského střediska v Českých Budějovicích“ je zpracována problematika rizikového chování a jeho prevence, která je u cílové skupiny společně s její charakteristikou (rizika sociální exkluze romské menšiny, vzdělávání Romů) nastíněna v teoretické části. V teoretické části jsou také dále popsány metody pedagogiky volného času a pedagogiky sociální, ze kterých lze vycházet při přípravě a tvorbě preventivních programů. Poslední kapitola v teoretické části práce je věnována Salesiánskému středisku v Českých Budějovicích, jeho programům určeným zejména romským dětem a mládeži a uplatňování jejich specifického způsobu prevence.

V praktické části jsem se pak v průběhu výzkumu snažila zjistit, s jakým druhem rizikového chování má riziková skupina nejčastěji potíže a zda se již setkali s nějakým druhem prevence zaměřené na tento druh rizikového chování. Hlavním cílem v návaznosti na získané výsledky v průběhu vlastního výzkumu bylo především zjistit, zda jsou volnočasové aktivity probíhající v rámci odloučeného pracoviště (Kontaktní centrum Maják), využívány ve prospěch prevence rizikového chování, zda probíhající prevence reflektuje aktuální problematiku rizikového chování. V praktické části je také dále rozebráno, na základě výsledků z vlastního výzkumu, jaké metody reedukace jsou v průběhu preventivních programů používány a zda je tedy možné preventivní program považovat za účinný.

Ze získaných výsledků vyplývá, že volnočasové aktivity probíhající v rámci Kontaktního centra jsou ke konkrétním preventivním programům využívány zřídka kdy a pokud se již cílová skupina s určitým preventivním programem setkala, bylo to spíše v rámci školy.

Z hlediska zaměření probíhající prevence, kterou ovšem dle výzkumu nelze hodnotit za příliš účinnou, lze říci, že preventivní programy byly připravené v souladu s aktuální problematikou rizikového chování u dané skupiny (drogy, krádeže, lidské vztahy).

V průběhu prevence, která dle získaných výsledků probíhá především formou přednášek, značně chybí využití alternativních metod edukace (interaktivní průběh, živé příklady, rukodělná a výtvarná činnost).

Jako jednu z možností řešení, jsem se snažila na základě svých získaných výsledků v průběhu výzkumu navrhnout konkrétní preventivní program (příloha č. 4) zaměřený na problematiku hracích automatů, ale návrh programu lze považovat za univerzální a lze jej použít ve více oblastech problematiky rizikového chování.

Na základě výsledků svého výzkumu mohu říci, že volnočasové aktivity probíhající v rámci SaSM - DDM ČB jsou ve prospěch prevence rizikového chování využívány zřídka a jejich zaměření má spíše obecný charakter. Z velké části tedy tak nereflektují aktuální problematiku rizikového chování u cílové skupiny.

Výsledné hypotézy:

„Preventivní programy Střediska mají obecné zaměření.“

„Středisko má povědomí o rizikovém chování svých klientů, ale preventivní aktivity nejsou cíleně připravovány jako reflexe tohoto chování.“

„Jsou upřednostňovány preventivní aktivity připravené v rámci Střediska nad aktivitami na zakázku ze strany nezávislých osob/organizací.“

„Alternativní metody v rámci preventivních aktivit nejsou upřednostňovány.“

7. Seznam použitých zdrojů

1. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* [online]. 2006 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf>.
2. BRNTOVÁ-ČEPIČKOVÁ, Ivana ; WEDLICHOVÁ, Iva . *Edukace v kontextu sociální exkluze*. 1. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2008. 177 s. ISBN 978-80-7414-083-9.
3. *Citace.com* [online]. 2004 [cit. 2011-04-19]. Generátor citací. Dostupné z WWW: <<http://www.citace.com/generator.php>>.
4. *Citace.com* [online]. 2004 [cit. 2011-04-19]. Portál o citování literatury a dokumentů. Dostupné z WWW: <<http://www.citace.com/>>.
5. HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času : Současné trendy*. 1. vydání. Praha : Portál, 2008. 239s. ISBN 978-80-7367-473-1.
6. HOLLOWAY, Immy ; WHEELER, Stephanie. *Quality research in Nursing*. 2. . Oxford : Blackwell Publishing, 2002. 292 s. ISBN 0-632-05284-8.
7. CHRÁSTKA, Miroslav . *Metody pedagogického výzkumu : Základy kvalitativního výzkumu*. 1. . Praha : Grada Publishing, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
8. *Informační portál o ilegálních a legálních drogách* [online]. 23.4.2003, 13.12.2010 [cit. 2011-03-25]. Drogy-info.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.drogy->

info.cz/index.php/info/glosar_pojmu/r/rizikove_chovani_rizikove_uzivani_risk_behavior_risk_use>.

9. KAJANOVÁ, Alena , et al. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami : Etnické, marginální, a rizikové skupiny*. 1. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 103 s. Dostupné z WWW: <978-80-7394-181-9>.
10. KAJANOVÁ, Alena ; URBAN, David . *Situation of Roma Minority in Czech, Poland and Slovakia*. Wroclav, 2009. Use of Salesian principles in Roma children and youth pedagogy, 182 s. ISBN 978-83-928354-1-7.
11. KALEJA, Martin; KNEJPS, Jan, et al. *Mluvme o romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 199s. ISBN 978-80-7368-708-3.
12. KOZLOVÁ, Lucie . *Výzkum v sociální oblasti* [online]. 2000 [cit. 2011-04-17]. Výzkum v sociální oblasti. Dostupné z WWW: <http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm>.
13. KOZLOVÁ, Lucie; KUBELOVÁ, Veronika. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 2. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 55 s. ISBN 978-80-7394155-0.
14. KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. Praha : Portál s.r.o, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
15. MAŇÁK, Josef; ŠVEC, Štefan; ŠVEC, Vlastimil, et al. *Slovník pedagogické metodologie*. 1. vydání. Brno : Paido, 2005. 134 s. ISBN 80-7315-102-2.
16. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. Praha : Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

17. MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence : Možné příčiny, struktura, programy, prevence kriminality mládeže*. 2. . Praha : Portál s.r.o., 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771.
18. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007 [cit. 2010-11-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.
19. NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. Praha : Portál s.r.o., 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8.
20. *Pedagogicko psychologická poradna Brno : Minimální preventivní program* [online]. 2010 [cit. 2010-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.poradenskecentrum.cz/mpp.php>>.
21. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník* . 6. vydání. Praha : Portál s.r.o., 2001. 322 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
22. *Qualitative Methods* [online]. 2006 [cit. 2011-04-20]. Interview. Dostupné z WWW: <<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualmeth.php>>.
23. *Qualitative Methods* [online]. 2006 [cit. 2011-04-20]. Research Methods Knowledge Base. Dostupné z WWW: <<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualmeth.php>>.
24. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Individuální doučování* [online]. 2009 [cit. 2011-03-23]. Salesiánské středisko mládeže-dům dětí

- a mládeže České Budějovice. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=922>.
25. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Kontaktní terénní práce* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=873>.
26. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Oratoř* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: < http://www.sasmcb.cz/?page_id=915>.
27. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Otevřené kluby* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=50>.
28. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Romská oratoř* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=66>.
29. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Tematické programy* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=2786>.
30. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice : Zájmové kroužky* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <http://www.sasmcb.cz/?page_id=54>.
31. *Salesiánské středisko mládeže-dům dětí a mládeže České Budějovice* [online]. 2009 [cit. 2010-11- 07]. Dostupné z WWW: <<http://www.sasmcb.cz/>>.

32. SKUTIL, Martin, et al. *Základy pedagogicko - psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha : Portál s.r.o., 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
33. ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. 1. Praha : Vysoká škola chemicko-technologická v Praze , 2005. 290 s. ISBN 80-7080-573-0.
34. ŠVAŘÍČEK, Roman ; ŠEĐOVÁ, Klára . *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál s.r.o., 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
35. *Uraz není náhoda* [online]. 2010 [cit. 2011-03-25]. Rizikové chování dětí a mladistvých. Dostupné z WWW: <http://www.urazneninahoda.cz/dokumenty/unn_brozura_rizikove_chovani.pdf>.
36. URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena . Salesiáni Dona Boska a jejich práce s romskými dětmi v Českých Budějovicích. *Kontakt*. 2008,2., s. 317-321. ISSN 1212-4117.
37. URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena . Sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách se zaměřením na prevenci sociálních patologií v praxi - České Budějovice. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2009, 2., s. 56-61.
38. URBAN, David; KAJANOVÁ, Alena. Salesiánský výchovný systém jako metoda práce s romskou mládeží. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2008, 3., s. 94-99.
39. VELEMÍNSKÝ, Miloš, et al. *Vybrané kapitoly z pediatrie*. 6. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 178 s. ISBN 978-80-7394-182-6.

40. Vyhláška č. 72/2005 Sbírky : *O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských* [online]. 2010 [cit. 2010-11-07]. příloha č.3/II, Dostupné z WWW:

<http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411?PC_8411_number1=72&PC_8411_l=72/2005&PC_8411_ps=10#10821>.

8. Klíčová slova

Nestátní nezisková organizace

Prevence

Rizikové chování

Romské děti a mládež

Volný čas

9. Přílohy

Příloha č. 1: Záznamová tabulka používaná při rozhovoru s dětmi

Příloha č. 2: Otázky zaměřené na problematiku prevence

Příloha č. 3: Dotazník - Prevence rizikového chování (zaměstnanci)

Příloha č. 4: Preventivní program na téma hracích automatů

Příloha č. 2: Otázky zaměřené na problematiku prevence

Otázka č. 1: Bavit se s tebou někdo o? Kdo se s tebou bavil na téma
(např. učitel, rodiče, cizí osoba atd.)?

Otázka č. 3: Kde jsi se bavil o? (např. rodina, škola, Středisko,)

Otázka č. 4: Jakým způsobem „povídání“ probíhalo? (např. povídání, přednáška, video,....)

Příloha č. 3:

Dotazník - Prevence rizikového chování (zaměstnanci)

1. Jak dlouho jste již zaměstnancem či jak dlouho již působíte v kontaktním centru Maják?
2. Setkal/setkala jste se již za dobu svého působení zde s nějakým druhem prevence zaměřené na rizikové chování? ANO - NE
3. Pokud ano na jaký druh rizikového chování byla prevence zaměřena?
4. Jakým způsobem prevence probíhala?
5. Líbila se Vám tato prevence, její průběh a způsob provedení? Pokud jste byl/byla s daným průběhem prevence nespokojen/nespokojena uveďte, co se Vám nelíbilo a co byste podle Vás udělal/udělala jinak.
6. Myslíte si, že byla tato prevence účinná a že dokázala děti, které se jí zúčastnily pozitivně ovlivnit? ANO - NE
7. S jakým druhem rizikového chování má podle Vašeho názoru má skupina dětí navštěvujících kontaktní centrum Maják největší problém?
8. Na jaké rizikové chování by bylo podle Vašeho názoru nejvhodnější prevenci zaměřit?
9. Jakým způsobem by dle Vašeho názoru měla daná prevence probíhat (např. přednášky, videa, prospekty a letáčky atd.)?

Příloha č. 4:

Preventivní program na téma „Hracích automatů“

Časová dotace programu je jedna hodina (dle rozvrhu Tematických programů v rámci Střediska). Program by měl být rozdělen na čtyři základní části.

1. Část: (cca 15-20minut)

První část programu bych nejprve orientovala na společenské kolektivní hry, které by měli za cíl seznámení kolektivu s osobou, která prevenci provádí. Pokud by se již klienti s dotyčnou osobou znali, hlavním cílem hry by mělo být navázání užšího vztahu mezi tím, kdo prevenci provádí, kolektivem dětí a dětmi navzájem.

2. Část: (cca 10-15 minut)

Druhá část programu by již měla být orientována na konkrétní problematiku z oblasti rizikového chování (v případě mého programu je tedy preventivní program orientován na problematiku hracích automatů). Problematiku a nebezpečí automatů bych klientům krátce prezentovala na poutavé prezentaci zpracované v Power Pointu. Prezentace by vzhledem k cílové skupině dětí (především jejich nízký věk) měla obsahovat v převážné části zajímavé a barevné obrázky nebo zajímavá krátká videa, aby upoutala jejich pozornost. Obrázky v prezentaci bych následně doplnila krátkými komentáři k daným obrázkům. V průběhu prezentace by měl být ponechán dostatečný prostor také dětem k vyjádření svých názorů nad jednotlivými body prezentace.

3. Část: (cca 10-15 minut)

V třetí části programu by pak měla probíhat diskuse mezi vedoucím prevence a dětmi. Cílem diskuze by mělo být např. zjištění, kdo z přítomných dětí si již hru na automatu zkoušel, co mu to přineslo, s kým hrál hry na výherním automatu či kdo ho k tomu dovedl. Na základě diskuse by se pak děti opět měli dozvědět o rizicích, které

hra na automatu přináší (např. krádeže, ztráta kamarádů a svých pěkných zájmů) a jak se pokusit rizikům předejít.

4. Část: (cca 15-20 minut)

Ve čtvrté a poslední fázi by děti měli reprezentovat to, co si s daného programu odnesly. Hlavním úkolem dětí, po té co by se rozdělily do menších skupinek (4 až 5 dětí) pomocí nějaké hry (aby se předšlo zbytečným konfliktům), by mělo být výtvarné zpracování poutavého plakátu s danou problematikou, na kterou daná prevence právě probíhala. Doporučovala bych si pro inspiraci vzít s sebou na program již předem připravený plakát jako vzor, podle kterého by si děti mohly zpracovat ten svůj. Ve výtvarném zpracování bych dětem ponechala volnost a výtvarné pojetí bych nechala zcela na nich (např. zda použijí koláž, pastelky, tempéry atd.). Hotový plakát bych pak doporučovala pověsit někde v místnosti, aby se k němu mohly děti kdykoliv vrátit a diskutovat nad jeho tématem.